

መግቢያ

ወንጌላት የማዛመድ ሥራ መርሐችና ችግሮች

ወንጌላትን እያዛመዱ ማጥናት ብዙ ጠቀሜታዎች አሉት። ስለተመሳሳይ ሁኔታዎች ያሉ መረጃዎች ሁሉ፣ ቃለ ልውውጦች ወይም ጭውውቶችና ንግግሮች አንድ ገጽ ላይ ጎን ለጎን ሰፍረዋል። ወንጌላት ውስጥ ያሉትና የተለያዩ ሁኔታዎችን የሚገልጹት ትረካዎች ሁሉ ሊሆኑ ይችላሉ ተብሎ በሚገመተው አኳኋን በቅደም ተከተል ተገልጠዋል። ስለሆነም አንባቢው ኢየሱስ ከመጸነሱ ጀምሮ ከትንሣኤ በኋላ እስከነበረው አገልግሎቱ ድረስ ስላለው የሕይወቱ ጉዞ ጠቅላላ ምልክታ ሊኖረው ይችላል። ይህ ለብዙ አንባቢያን ታላቅ ጥቅም ያለው አዲስ ልምምድ ይሆናል።

ይሁን እንጂ፡ ይህ ተዛምዶ ለመጀመሪያ ጊዜ በጥንቃቄ ሲነበብ፣ በተለይ የወንጌላቱን እስትንፋስ-እግዚአብሔርነትና እውነተኛነት ለተቀበለ ሰው ግር የሚያሰኝ ይሆን ይሆናል። ምንም እንኳን አራት ፍጹም ተመሳሳይነት የሌላቸው ወንጌላት የመኖራቸውን እውነት አንባቢያን ቢገነዘቡ፣ ብዙዎቹ የእውነቱን ምንነት አልመረመሩም። የወንጌላትን ተዛምዶ የሚያነብ ሰው ግን ልዩነቶቹን ልብ ማለቱ የግድ ነው። የኢየሱስ ገለጣዎች አንዳንዴ እንደሚለያዩ አንባቢው ይረዳል። አንድ ወንጌላዊ በአንድ ውይይት፣ አባባል ወይም ንግግር ላይ የሚያቀርበው ዘገባ ከሞላ ጎደል ሌላው ወንጌላዊ ከሚያቀርበው ይልቅ የተሟላ ይሆን ይሆናል። በገለጣው ሰዋሰዋዊ አወቃቀር ልዩነቶች ይኖሩ ይሆናል። አንዳንድ ቃላት ተመሳሳይ ትርጉም ባላቸው ቃላት ሊተኩ፣ የግዎች አረባብ ሊቀየር፣ ስሞች በተውላጠ ስሞች ሊተኩ ይችላሉ። በገለጣ ቅደም ተከተል ረገድም ልዩነት ይኖር ይሆናል። በሚቀርበው ዘገባ የሚታየው ልዩነት አንዳንዴ እርስ በርሱ የሚቃረን ሊመስልም ይችላል። አልፎ አልፎም አንድ ዓይነት ወይም ተመሳሳይ አባባሎች በአገባባቸው መሠረት ሊታዩ፣ ፍጹም የማይገናኙ ሁኔታዎችን የሚያመለክቱ ይመስሉ ይሆናል። በማቴዎስና በሉቃስ በተመዘገቡት ብጹአን መካከል የጎሉ ልዩነቶች አሉ። ታዲያ የትኛው ዘገባ ነው ትክክለኛ? ሁለቱም ትክክል ናቸው? የልዩነቶቹ ምክንያት እንዴት ነው የሚታወቀው?

በተመሳሳይ ሁኔታ አንድ ሰው የኢየሱስን ተግባራት በሚያነብበት ጊዜ ተመሳሳይ ሁኔታዎች የተደረጉት በተለያዩ መንገዶች መሆኑን ይረዳል። ሁነቶቹ የተለያዩ ናቸው ወይስ ተመሳሳይ ሆነው ሳለ በተሳሳተ ሁኔታ ተመዘገቡ? አንድ ተመሳሳይ ለሆነ ነገር አንዳንዴ ሌላ ወንጌል ውስጥ በተለየ ሁኔታ ተመዝግቦ መገኘቱ፣ ሁኔታውን ይበልጥ አወሳሰቦታል። አንዳንዴ ደግሞ ተመሳሳይ ለሆነ ነገር ብዙ የተለያዩ ዝርዝር ገለጣዎች ተሰጥተዋል። እነዚህ ዝርዝር ገለጣዎችም አንዳንዴ የልዩነት ሁኔታ ይታይባቸው ይሆናል። የወንጌላት ጸሐፊዎች ተመሳሳይ ሁኔታዎችን አለመመዝገባቸው ጥቂት አንባቢዎችን ያስደንቅ ይሆናል።

ከነዚህ ክስተቶች ሳቢያ የሚነሡ ጥያቄዎች ግልጥና ቁም ነገር ያዘሉ ናቸው። እነዚህ ክስተቶች የወንጌላትን ታሪክ እውነተኛነት ዝቅ ያደርጉታል? ታሪካዊ ተዓማኒነታቸውስ ዘላቂነት ያለው ነው? በወንጌል እስትንፋስ-እግዚአብሔርነትና ስሕተት አልባነት ላይ የሚያስከትሉት ጥያቄ ይኖራል? ወይስ ወንጌል እስትንፋስ-

እግዚአብሔር ነው የሚለውን መሠረታዊ ግንዛቤ በማያወላውል ሁኔታ ያረጋግጣሉ? አንድ እርግጠኛ የሚመስል ነገር አለ፤ ይኼውም የወንጌል ዘጋቢዎች ትክክለኛች ባለመሆን፤ የተሳሳቱና የሚቃረኑ ነገሮችን በማቅረብ በደለኞች ሆነው ከተገኙ፤ የወንጌሉ ተአማኒነትና እስትንፋሱ-እግዚአብሔርነት ያጠራጥራል የሚለው ነው።

ወንጌላትን እያነጻጸሩ በማንበብ ጊዜ ለሚነሡ የተዛምዶ ችግሮች ሁሉ በነዚህ የግርጌ ማስታወሻዎች መልስ መስጠቱ የሚቻል ወይም የሚያስፈልግ አይደለም። የዚህ ተዛምዶ አዘጋጆች ግን ወንጌል ታሪካዊ እውነትነት ያለውና እስትንፋሱ-እግዚአብሔር ለመሆኑ የጻፉ እምነት አላቸው። በዘገባ ወይም በመጻፍ ጊዜ አንዳንድ የተፈጥሮ እውቀት ደንቦች በሥራ ላይ ከዋሉ፤ ቃሉን በመፍታት ጊዜ ብዙዎቹ የተዛምዶ ችግሮች በበቂ ሁኔታ እንደሚፈቱም ያምናሉ። ቀሪዎቹ ችግሮች፤ ምንም እንኳ ቁርጥ ያለ መፍትሔ ለመስጠት ስለእነሱ ይበልጥ መረጃ ማግኘቱ የሚረዳ ቢሆን፤ ተገቢው ማብራሪያ ተሰጥቶባቸዋል።

የኢየሱስ ንግግሮች የተዘገቡበትን ሁኔታ በተመለከተ በተለይ አንዳንድ አጠቃላይ አመለካከቶች ተግባራዊ ይሆናሉ። ኢየሱስ በጊዜው የነበሩ ብዙ ሰዎች ያደርጉ እንደነበረው ሦስት ቋንቋዎችን ይናገር እንደነበር ይገመታል (መጣጥፍ 2ትን ይመልከቱ)። በብዙ ሁኔታ የአንድ ሰው ቃል ሲመዘገብ ያ ቃል የጽሑፉ መነሻ ከሆነው አረማውኛ (የሶርያ ቋንቋ) ወይም ከእብራይስጥ የተተረጎመ መሆኑ መረሳት የለበትም። በትርጉም ሥራ ጊዜ አንዳንድ ልዩነቶች ሊፈጠሩ ይችላሉ። ከአንድ ቋንቋ ወደሌላ በመተርጎም ጊዜ ቁርጥ ያለና የተወሰነ አሠራር ስለሌለው ልዩነቱ መኖሩም ተገቢ ነው። እንደውም ወንጌላውያን አንዳንድ ጊዜ ኢየሱስ የተናገረውን፤ ቃል በቃል አለመተርጎሙ ለዓላማቸው የሚስማማ መሆኑን ያምናሉ። ኢየሱስ ክርስቶስ የተናገራቸው ቁም ነገሮች ለታለሙለት አንባቢ በታማኝነት፤ በትክክልና በሚገባው ቋንቋ እስከተላለፉ ድረስ ይህ አባባላቸው ስህተት አይደለም። የኢየሱስ ንግግሮች ሲገለጡ አንዳንዴ የነጻ ትርጉም ዘዴ ሥራ ላይ ይውል ይሆናል። ይህ የሚሆነው ነጻ ትርጉም ዋናው ቋንቋ በሚነገርበት ጊዜ በምልክት፤ በእንቅስቃሴና በአገላለጥ የተባሉ ነገሮችን በመግለጥ ለመልእክቱ ኃይል ስለሚሰጠው ነው።

የኢየሱስን ንግግር በነጻ ትርጉም ቃል በቃል ከመተርጎም ሳቢያ ከሚመጡ ልዩነቶች ሌላ ልብ ሊባሉ የሚገባቸው ሌሎች ቁም ነገሮችም አሉ። ዘመናዊው የአጻጻፍ ዘዴ ቀጥተኛና አቻ ጥቅሶችን ለማመልከት በተለያዩ አሠራሮች ይጠቀማል። በትምህርተ ጥቅስ ውስጥ የሠራሩ ቃላት የተናጋሪው ቀጥተኛ ንግግሮች ናቸው። ምንም እንኳ ጥቅሶቹ የዋናው ጥቅስ አካል ባይሆኑ እነሱን ግልጥ ለማድረግ በአቅራቢያው የተጨመሩ ቃላትን ለማመልከት ቅንፎች በአገልግሎት ላይ ውለዋል። ከተለያዩ ምንጮች የተገኙ ወይም በተለያዩ ጊዜያት የተነገሩ ጥቅሶችን ለማመልከት ደግሞ በግርጌ ማስታወሻዎች መገልገል ያስፈልግ ይሆናል። የመጀመሪያው ክፍለ ዘመን ጸሐፊዎች ከነዚህ ምልክቶች አንዱ እንኳን አልነበሯቸውም። በመሆኑም ያልነበሩ ምልክቶችን እንደነበሩ ቆጥሮ ደረጃውን የጠበቀ ሥነ ጽሑፍ ከነሱ መጠበቅ ስሕተት ነው።

ከዚህም በላይ ዘመናዊው የጥቅስ ደንብ፤ የቃል ንግግሮችን በትክክል ለመመዝገብ መቅረጻ ድምጽ መጠቀም ያስፈልገው ይሆናል። ጥንታውያን ጸሐፍት መቅረጻ ድምፅ አልነበራቸውም። በአንደኛው መቶ ክፍለ ዘመን ግን አሳጥሮ የመጻፍ

ጥበብ (አጭር ጽሕፈት) በሰፋት በሥራ ላይ ውሎ ነበር። ነገሮችን በመዝገብ የመያዝ ልምድ የነበረው ቀራጩ ማቴዎስ ይህ እውቀት ይኖረው ይሆናል። የክርስቶስን ድርጊቶችና ንግግሮች መዝግቧል የሚል አሳብም አለ። ይህን በማድረግም የወንጌላት መዝጋቢዎችን ጨምሮ የቀድሞ ክርስቲያን ጸሐፊዎች ልምድ የሚገባቸውን መነሻ ፈጥሯል። በወንጌላት መካከል ያለውን አስደናቂ ተዛምዶ ይህ ሁኔታ በከፊል ይገልጠዋል። ያም ቢባል አሠራሩ ልዩነቶችን ያጠፋል ማለት አይደለም። ምክንያቱም ከብዙ ሰዎች መካከል ይህ ልምድ የሚገኝበትን የመነሻ ባሕል የፈጠረ እርሱ ብቻ ነበር።

እነዚህን አጠቃላይ ግንዛቤዎች በአእምሮ በመያዝ ነው አንድ ሰው ኢየሱስ ወይም ሌሎች ሰዎች የተናገሯቸው ነገሮች፣ ትክክለኛነት ይጎድላቸዋል የሚሉትን የተለያዩ ንድፈ አሳቦች መመርመር የሚኖርበት። ይህ ተገቢ አባባል ነውን? በፍጹም አይደለም። ወንጌላት ትክክለኛነት የሚጎድላቸው ሊባሉ አይገባም። ምክንያቱም ተግባራዊ የሚሆኑና የወንጌላቱን ትክክለኛነት የሚያረጋግጡ ቢያንስ ሁለት አማራጮች አሉ።

1. አንደኛው መንገድ ጸሐፊዎቹ በኋለኛው ዘመን ከዳበረው ትክክለኛ የቃል ገለጣ ደረጃ ጋር የግድ መስማማት ወይም ያን መከተል ያልነበረባቸው መሆኑን መረዳት ነው። ይህ ገለጣ የኢየሱስን ንግግር ቃል በቃል በጽሑፍ ማስቀመጥን ሁልጊዜ እንደ ዋና ጉዳይ አይመለከትም። ይልቁንም የወንጌላውያኑ ቃላት ኢየሱስ የተናገራቸውን እውነቶች ይገልጣሉ? የሚለው ነው ዋናው ቁም ነገር። ኢየሱስ የተናገራቸውና በተለያዩ ወንጌላውያን የቀረቡት ገለጣዎች በትርጉማቸው አንዱ ከሌላው ይስማማሉ? የሚለውም ሌላ ጥያቄ ነው። መልሱ አዎ ከሆነ፣ የገለጣዎቹ ትክክለኛነት አያጠራጥርም።

በተግባር ሲታይ ይህን የመሰለው ሌሎች የተናገሩትን በቃል የመግለጡ ዘዴ አሁንም ይሠራበታል። በጥንቃቄ እስከተሠራበት ድረስ የተባለውን ነገር እውነተኛነት ማንም አይጠራጠርም። የሌላን ሰው ንግግር ቃል በቃል የመድገሙ ሁኔታ የተለመደ ወይም የሚቻል አይደለም። አንዳንድ ጊዜ ቃላትን ወይም አንቀጽን ሁሉ ደግሞ መናገሩ አዳጋች ነው። አንድ ሰው ከአንድ ተራ ውይይት እንዲወጡ የሚጠበቃቸው ጠቃሚ ንግግሮች፣ ዋና አሳቦችን፣ ዋና ዋና ጉዳዮችን፣ ከአንዱ ጉዳይ ወደ ሌላው የሚደረገውን ሽግግር ጨምሮ የውይይቱ አጠቃላይ አቅጣጫ ናቸው። ምንም እንኳን የተለያዩ ገለጣዎች ከእነዚህ ሁኔታዎች ጋር እንዲስማሙ የሚጠበቅ ቢሆን፣ ወደ ዝርዝር ጉዳዮች ሲገባ ግን የተናጋሪዎችን ስሜትና ዓላማ የሚያንጸባርቁ ልዩነቶች እንደሚኖሩ ይጠበቃል። በተራ ውይይት ወቅት የሌላን ሰው ንግግር የሚገልጥ አንድ ሰው፣ ሰዎችን ቢለውጥ፣ ስምን በተውላጠ ስም ቢቀይር ወይም ተገላቢጦቹን ቢያደርግ፣ የቃላቱን የጊዜ ገለጣ፣ የግሦችን ድምጸት ወይም ሁኔታ ለውጦ ቢያቀርብ፣ ተመሳሳይ ነገሮችን ቢተካ የንግግሩን እውነትነት መጠራጠር ተገቢ አይደለም። ቃላትን መምረጥ ጠቃሚ ቢሆንም፣ ለማለት የተፈለገ ነገር በተለያዩ መንገዶች ሊገለጥ ይችላል። የቃላት እስትንፋስ እግዚአብሔር መሆን፣ እውነት የሚገለጠው በአንድ መንገድ ብቻ ነው ሊያስኝ አይችልም። ይልቁንም መንፈስ ቅዱስ በሰዎች በኩል የተናገረውና ቃል በቃል የተገለጠው ንግግር እውነት መሆኑን ነው የሚያመለክተው።

2. በአንድ ንግግር ውስጥ የተለያዩ ገለጣዎች ቢኖሩም እንኳ የመጽሐፍ ቅዱስን እውነተኛነት የመከላከያው ሁለተኛ አማራጭ የሚመሠረተው፡ ገለጣዎቹ የኢየሱስና የሌሎቹ ሰዎች የቃል ንግግሮች ያሉባቸው በመሆናቸው ላይ ነው። ግሪክኛውን ቋንቋ በመጠቀም ጊዜ መነሻ የሆነው ምክንያት ይህ ይሆናል። የኢየሱስን አስተምህሮ በአጭር አጻጻፍ የመዘገቡ ሰዎች፡ ዋናዎቹን ቃላት ለመያዝ ሲሉ የተጠቀሙበት ዘዴ ይህ መሆኑ አያጠራጥርም። በተጨማሪም ከአይሁድ መካከል የሠለጠኑና ከፍተኛ የማስታወስ ችሎታ ያላቸው ሰዎች በጊዜው መኖራቸው ግንዛቤ ሊሰጠው ይገባል። እነዚህ ሰዎች በሃያኛው ክፍለ ዘመን ከነበሩት ምዕራባውያን ይልቅ ዝርዝር ጉዳዮችን የማስታወስ ችሎታ የነበራቸው መሆኑ በአጠቃላይ ታምኖበታል።

አጭር አጻጻፍንና ትውስታን ከመጠቀም ባሻገር፡ መንፈስ ቅዱስ ኢየሱስ የተናገራቸውን ቃላት ወደ ሰዎች አእምሮ በማምጣት ያከናወነው ተግባርም ግንዛቤ ሊሰጠው ይገባል። ኢየሱስ ረዳት ስለሆነው መንፈስ ቅዱስ ሲናገር እንዲህ ብሏል፡- “አብ በስሜ የሚልከውን ግን መንፈስ ቅዱስ የሆነው አጽናኝ እርሱ ሁሉን ያስተምራችኋል፤ እኔም የነገርኋችሁን ሁሉ ያሳስባችኋል” (ዮሐ. 14:26)። መንፈስ ቅዱስ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ላሉና በቃል ለተነገሩ ሌሎች ክፍሎች ምዝገባ ምሪት ከሰጠ፡ ለወንጌላትም ይህንኑ ማድረጉ እርግጥ ነው።

አንድ ሰው በዚህ መንገድ ቢጠቀም፡ በተመሳሳይ ዘገባዎች ወይም ውይይቶች መካከል ያሉ ልዩነቶች የተገለጡት፡ የትኛውም ወንጌል ቢሆን በአንድ ሁኔታ የተነገሩ ወይም የተከናወኑ ድርጊቶችን ሁሉ ያልመዘገበ መሆኑን በመረዳት መሆኑን ይገነዘባል። እንደውም ማንኛውም የተመሳሳይ ጉዳይ ቅንብር ያንድን ንግግር ወይም ውይይት ዝርዝር ነገር የመዘገበ መሆኑ አጠራጣሪ ነው። ክርስቶስ አንዳንድ ትምህርቶቹን በተለያዩ አጋጣሚዎች ጥቂቱ ለየት ባለ ሁኔታ የደጋግማቸው መሆኑ ጥርጥር የለውም። በአንድ አጋጣሚ ብቻም ቢሆን ይህን መደጋገም ተጠቅሞበት ይሆናል። በመሆኑም በተለያዩ ሁኔታ በጥቂቱ የተገለጡ ተመሳሳይ ነገሮች ወይም ሁኔታዎች፡ በአንድ አጋጣሚ የተከናወኑና በተለያዩ መንገዶች የተገለጡ የአንድ ንግግር ምሳሌ ሊሆኑ ይችላሉ። እያንዳንዱም ጸሐፊ ለሱ የሚሆን ገለጣን እየመረጠ የዘገበ መሆኑን ያስረዳሉ። የዚህ አባባል ናሙና የሚሆነው ማቴዎስ፡ “በመንፈስ ድሆች የሆኑ ብጹዓን ናቸው፤ መንግሥተ ሰማያት የእነርሱ ናትና” (ማቴ. 5:3) የሚለው ሲሆን፤ ይህንኑ አባባል ሉቃስ እንዲህ በማለት ገልጦታል፡- “እናንተ ድሆች ብጹዓን ናችሁ፤ የእግዚአብሔር መንግሥተ የእናንተ ነውና” (ሉቃስ 6:20)። ኢየሱስ ይህን የብጹዕነት ቃል በተራራው ስብከቱ በተለያዩ አቀራረብ ገልጦት ይሆናል። እንዲያ ከሆነ መጀመሪያ ስለ ሦስተኛ ቁጥር ወይም ሰው ተናገረ፤ ሌላ ጊዜ ደግሞ ስለ ሁለተኛ ቁጥር (እናንተ ብሎ) ተናገረ፤ እና መንግሥተ ሰማያትን በሁለት አርእስት ጠቀሰው። በአንደኛው ንግግሩ ድኅነትን “በመንፈስ” በማለት ሲያብራራው፤ በሌላው ግን ይህን አላደረገም። በመሆኑም ከሁለቱ ወንጌላት የትኛውም ቢሆን ሙሉውን መልእክት እንዳልመዘገበ ስለምንረዳ፤ ይህ ገለጣ በጣም ይታመናል።

ስለ ሰናፍጭ ዛፍ የተነገረው ምሳሌ (ማቴ. 13:32፤ ማር. 4:32) ኢየሱስ በአንድ አጋጣሚ እንዴት አንድን ነገር ጥቂት ለየት ባለ መንገድ እንደደጋገመ ያመለክታል። በማቴዎስ ዘገባ መሠረት፡ የሰማይ ወፎች “በቅርንጫፎችሞ”

ይሰፍራሉ። በማርቆስ ዘገባ መሠረት ግን ወፎቹ “በጥላዋ” ይሰፍራሉ። ኢየሱስ የተናገረው የትኛውን ነው? ሁለቱንም ተናግሯል ለማለት የሚያስደፍር ሁኔታ አለ። እንደገና በማቴዎስ ገለጣ መሠረት በደብረዘይት ተራራ ስብከቱ ኢየሱስ ወደፊት የሚነሱ ሐሰተኞች “እኔ ክርስቶስ ነኝ” (ማቴ. 24:5) እያሉ ይመጣሉ ማለቱን ነው የገለጠው። ማርቆስና ሉቃስ ግን ሐሰተኛው “እኔ ነኝ” የሚል መሆኑን እንደገለጠ ነው የጠቀሱት (ማር. 13:6፤ ሉቃስ 21:8)። ይህን የመሰሉ አነስተኛ ልዩነቶች ብዙ ናቸው።

በሌሎች ሥፍራዎች ያሉት ልዩነቶችም ቀላል አይደሉም። “ስለዚህ” (ማቴ. 13:13) በሚለውና፡ “እንዳይሰረይላቸው” (ማር. 4:12) በሚለው ቃላት መካከል ያለው ልዩነት ትርጉምን በተመለከተ የሚጠቁመው ሰፊ ነገር አለ። ኢየሱስ ክርስቶስ በምሳሌ የተናገረው ተቃዋሚዎቹ ቀድሞውኑ በመንፈስ ዕውሮች በመሆናቸው ነው ወይስ የታወሩ እንዲሆኑ? ምናልባት ሁለቱንም ይሆናል የተናገረው። በማቴዎስ ገለጣ፡ ቃላቱ የሚናገሩት ስለኢየሱስ ጠላቶች ሲሆን፤ በሌሎቹ ግን ስለ ደቀ መዛሙርቱ ነው። እዚህም የትርጉሙ ልዩነት የጎላ ነው። እንዲህ የጎሉ ልዩነቶች አዘውትረው ስለሚገጥሙ፤ መፍትሔያቸው ኢየሱስ ብዙ ጊዜ በአንድ ምክንያት ተመሳሳይ መሠረታዊ እውነቶችን ደጋግሞ የተናገረ መሆኑን መረዳቱ ነው።

በዚህ መሠረት እንግዲህ የተመሳሳይ ጉዳዮች ገለጣ ትክክል አለመሆን መሠረታዊ ነገር አለመሆኑን ለማሳየት ከሁለቱ አማራጮች አንዱ ወይም ሁለቱ በጣምራ በቂ ናቸው። በአሁኑ ጊዜ ያሉን ኢየሱስ የተናገራቸው ትክክለኛ ቃላት ወይም አስተዋጽኦዎቹ ናቸው ብሎ በትክክል ለመናገር ያዳግታል። ከሁለቱም የሆነ ነው ያለን ብለን ለመናገር እንችል ይሆናል። ለቀረበው ቃል እውነተኛነት ጠቃሚው ጉዳይ፡ የተጻፈውን ነገር በመምራት ረገድ መንፈስ ቅዱስ የነበረውን ሚና መገንዘቡ ነው። ወንጌላት በብዙ ሁኔታዎች እርስ በርሳቸው ከመለያየት ይልቅ አንድ መሆናቸውን ከዚህ መገንዘቡ አያዳግቡም።

በተለያየ ቅደም ተከተል በወንጌላውያን ስለቀረቡ ሁኔታዎች ታዲያ ምን ይባል? በመጀመሪያ በሁለት ሁኔታዎች መሠረት፡ ማለት በተወሰነ ክልልና በተመሳሳይ ሁኔታ እንዲሁም ሁለቱን በብዙ ረገድ በማገናኘት አንድ ውሳኔ ላይ ለመድረስ ይቻላል። የገለጣዎቹ ዋና ነገሮች ከተለያዩ ግን የአንድ ክንውን ዘገባዎች ሆነው ሊወሰዱ አይገባም። ስለዚህ የቅደም ተከተል ልዩነት፡ በአንድ ወሳኝ ጊዜ የሆኑና የተለያዩ ሁኔታዎችን በዝርዝር የሚያመለክት ሊሆን ይችላል። ወንጌላት በቃላትም ሆነ በሁኔታ ያላቸውን በተመሳሳይ ቅደም ተከተል አለማቅረባቸው ችግር ሊሆን የሚችለው፡ ጸሐፊዎቹ አንድ ወጥ የሆነ የጊዜ ቅደም ተከተል መከተል ነበረባቸው የሚል አስተሳሰብ ሲኖር፤ ወይም የታሪኩን ቅደም ተከተል ሙሉ በሙሉ ጠብቀው እንደገና ያናጉታል የሚል እምነት ሲኖር ነው። የመጀመሪያው እምነት ተገቢ ያለመሆኑ ግልጽ ሲሆን፤ ሁለተኛው ሊሆን የሚችል አይደለም። ምንም እንኳን የቅደም ተከተል ቅንብር እጅጉን የሚጠበቅ ቢሆን፤ ለጥሩ ዘገባ ቅድመ ሁኔታ ሊሆን አይችልም። ጸሐፊዎቹ ወይም ደራሲዎቹ ለዓላማቸው የሚጠቅም መስሎ ከታያቸው፤ የሚጽፉትን ነገር በቅደም ተከተል ከማድረግ ይልቅ በጉዳዩ የማቀናበር ነጻነት አላቸው። ይህ ደራሲዎች የሚገለገሉበት ነጻነት፡ በወንጌላት ጽሑፍ ብዙ የቅደም

ተከተል ልዩነቶች ያስከትላል። ሁኔታው የወንጌላትን ጽሑፍ በቅደም ተከተል ለማዛመድ ለሚሻ ሰው ችግር ይፈጥርበታል። የትኛው ወንጌላዊ ነው ያን የቅደም ተከተል ሥርዓት ተከትሎ የጻፈ? አንድን ጊዜ ወይም ቦታ ሲጠቀስ የሚፈለገውን ነገር ይጠቁም ይሆናል፤ ሁሉ የሚሆን ግን አይደለም። ይሁን እንጂ ይህ የደራሲው ሳይሆን ጽሑፉን የሚያዛምደው ሰው ችግር ነው።

በመጨረሻም የወንጌላትን ተዛምዶ በጥንቃቄ የሚያነብ አንድ ሰው ሁነቶችን በመዘርዘር ጊዜ፣ በሁለት ወይም ሦስት ወንጌላውያን መካከል ልዩነት መኖሩን ልብ ይላል። ይህን የመሳሰሉትን ጥቂት የሁነት ምሳሌዎችን በመገንዘብ እውነት የሆነ ወይም የሚመስል ምንም ልዩነት ያለመኖሩንም ይረዳል። በብዙ ሁኔታ ይህ መፍትሔ ባይሆንም፣ መፍትሔውን ማግኘቱ ግን አይከብድም። አንዳንድ ጸሐፊዎች አንድን ነገር በሚተርኩበት ጊዜ የተባለውን፣ የሆነውንና ተከታታይ ሁኔታዎችን በመግለጥ ረገድ በብዙ ነጥቦች መለያየታቸው የሚሆንና ሊሆን የሚችል ነገር ነው።

ይህ እውነት በዕለት ተዕለት ልምምድ የተረጋገጠ ነው። በአንድ የጨዋታ ሜዳ የተለያየ አቅጣጫ አጫዋች ዳኞች የሚመደቡት የተለያዩ ነገሮችን ይመለከቱ ዘንድ ነው። በተመሳሳይ ሁኔታ በጎዳና ማቋረጫዎች ላይ የተመደቡ ብልህና ረጋ ያሉ ተመልካቾች ስለ አንድ የተሽከርካሪ አደጋ የተመለከቱትን የሚገልጡት በተለያየ መንገድ ነው። በዚህ አኳኋን በአንድ ስብሰባ ላይ የተገኙ ብቁዕ ጋዜጠኞች ስለ ጉባኤው በሚገልጡበት ጊዜ ዘገባቸው ይለያያል። ለምን? ምክንያቱም እያንዳንዱ ጋዜጠኛ የሚገልጠው እሱ ከተመለከተው አንጻር ወይም በተጠቀመበት የመረጃ ምንጭ ላይ በመመሥረት ስለሚሆን ነው። እያንዳንዱ ተራኪ የሚገልጠውን ነገር የሚያቀርበው፣ ከዓላማው ጋር በሚስማማ አኳኋን በማቀናበር ነው። አንደኛው ተመልካች የገለጠውን ሌላው በሁለቱም ወገን ሐሰት በማይታይበት ሁኔታ በዝምታ ያልፈው ይሆናል። በጣም የተቀራረበ ተመሳሳይነት ያላቸው ገለጣዎች ቢኖሩ ግን፣ በሥራው ግብረአበርነት ወይም አብሮነት መኖሩን የሚያስጠረጥር ሁኔታ ይፈጠራል።

ምንም እንኳን የወንጌላት ገለጣዎች ላይ ላዩን እርስ በርሳቸው የሚቃረኑ ቢመስሉ፣ ጸሐፊዎች ያቀረቧቸው የተለያዩ ምልክታዎችና ምርጫዎች እራሳቸው የትክክለኛነትና ተአማኒነት ምልክቶች ናቸው። በዚህ ምሳሌ መሠረት ተቃርኖዎቹ የሚመስሉ እንጂ በእርግጥ ያሉ አይደሉም። በጥንቃቄ መፈተሽ በጽሑፉ ውስጥ ያሉ የሚመስሉ ተቃርኖዎችን ለመፍታትና ገለጣዎቹን ለማዛመድ ይረዳል። አንድ ሰው ግልጥና አሳማኝ መፍትሔዎች የማይገኝላቸው የሚመስሉ ተቃርኖዎች ቢገጥሙት እንኳ ይህን ለመቀበል መገፋፋት የለበትም። የሚቃረኑ በሚመስሉ ገለጣዎች መካከል ያሉትን እውነተኛና ዋና ዋና ተዛምዶዎች ለማቅረብ የሚያስችል በቂ መግለጫ የለም።

እነዚህ ግንዛቤዎች፣ በወንጌላት ተዛምዶ ንጽጽር ጥናት ወቅት የሚገጥሙ ችግሮችን ሁሉ አያስወግዱም። ይሁን እንጂ ለሌላ ጉዳዮች ተገቢ እና እውነት እንደመሆናቸው፣ በወንጌላት ጥናትም ጠቃሚ መመሪያዎች ናቸው። አብዛኛዎቹን የማዛመድ ችግሮች በአጥጋቢ ሁኔታ ይፈታሉ። አጥጋቢ መረጃዊ መፍትሔ የሌላቸው ጉዳዮች ሲገጥሙ፣ ያልሆነ ትርጉም ለመስጠት ከመጣር ይልቅ ነገሩን እንዳለ መተው ይሻላል። የእጅ ጽሑፍ ወደ ሌላ በሚገለጥበት ጊዜ የጽሑፍ መዛባት ይፈጸም ይሆናል፤ ይህ የስሕተት ቀላል ምክንያት ነው። መጽሐፍ ቅዱስ እስትንፋስ

እግዚአብሔር መሆኑን የሚያምን ተማሪ እግዚአብሔር ቃል ውስጥ ላለ ችግር ሁሉ መፍትሔ እንዲፈልግ ግዴታ የለበትም። ወንጌላት ተአማኒ መሆናቸው በተደጋጋሚ ከመረጋገጡ አንጻር፤ አንድ ሰው ወንጌላት እርስ በራሳቸው የሚቃረኑበትን መረጃ አቀርባለሁ ቢል አጉል ድፍረት አይሆንም? ታሪካዊ ገለጣዎች የሚይዙትን መረጃዎች መምረጡ የግድ አስፈላጊ ነው። የወንጌላት ጸሐፊዎች ታሪክ ሲዘግቡ አንድ ቀን፤ አንድ ሰው ጽሑፎቻቸውን ያዛምዳቸው ይሆናል ብለው እያሰቡ አልነበረም። ታሪካዊ ዘገባቸውን ለመጠራጠር ምንም የሚታመን ምክንያት የለንም። የዘገባ ዓላማቸው በጣም የተለያየ ነበር። በቀላሉ የተዛመዱ ታሪኮችን ለመጻፍ ቢፈልጉና፤ አድርገውት ቢሆን ኑሮ፤ የአሁኑን የማዛመድ ተግባር እጅግ ያቀሉት ነበር። ይህን ማድረጉ ግን መንፈስ ቅዱስ ከመራቸው አቅጣጫ ያዛባቸውና፤ የወንጌላትን የአጻጻፍ ባሕርይ እጅግ ይቀይረው ይሆናል። የወንጌላት ባሕርይም ይጠፋና የምሥራቹ ቃል ልዩ ልዩ ገለጣዎች ውጤት አልባ ይሆኑ ነበር።

ኢየሱስ የተናገረባቸው ቋንቋዎች

ብዙ የመጽሐፍ ቅዱስ ተማሪዎች በመጀመሪያ ክፍለ ዘመን የኖሩ ፍልስጢማውያን ይጠቀሙበት የነበረውን ቋንቋ ለማጥናት ሞክረዋል። ኢየሱስ በመጀመሪያ የተናገራቸው ቋንቋዎች፡ እኛ ስለ ወንጌላት አጀማመር ባለን ታሪካዊ መረጃ አመለካከት ላይ ተጽዕኖ ያደርጋል። ለምሳሌ ኢየሱስ ለመጀመሪያ ጊዜ የተጠቀመበት ቋንቋ አረማይክ⁶⁷ በመሆኑና ወንጌላት የአረማይክን ቃላትና አሳብ በመያዛቸው የወንጌልን እውነተኛነት ያረጋግጣል። በተቃራኒው ደግሞ ኢየሱስ ይናገር የነበረው በሴማዊ ቋንቋ አይደለም ቢባል፤ የቃሉን ሥልጣን ተዓማኒነት ያዛባዋል የሚል ክርክርም አልፎ አልፎ አለ።

የክርክሩ ሁኔታ ምንድነው? ላቲንኛ ፍልስጥኤም ውስጥ በቋንቋነት ማገልገሉ የተለመደ አልነበረም። ይህን ለማለት የሚያስደፍረው፡ የሮማውያን ወታደሮች ምድራቱን ድል አደረጉ ማለት ላቲንኛ ድል አድርጓል ማለት ባለመሆኑ ነው። ታላቁ እስክንድር ከክርስቶስ ልደት በፊት በአራተኛው መቶ ክፍለ ዘመን የተቀዳጀውን ድል በመከተል፤ በግሪኮች ቋንቋና ባሕላዊ እንቅስቃሴ፤ ግሪክኛ ዋነኛው የጋራ መገልገያ ቋንቋ ሆኖ ነበር። የሮማውያን ወረራና ድልም የጎሳ ለውጥ አላመጣበትም። በክርስቶስ ዘመን፤ ግሪክኛ በፍልስጥኤም ምድር የነበረው ጠቀሜታ ምን ነበር? ጥቂት የተማሩ ሰዎች የሚጠቀሙበት የባሕልና የንግድ ቋንቋ ነበር። ወይስ ተራውም ሰው የሚገለገልበት? ከምሁራን ውጭ ሌሎችም የሚገለገሉበት ከሆነ፤ አጠቃቀሙ ምን ያህል የሰፋ ነበር? የአረማውያን ቋንቋስ ብዙሃኑ ባጠቃላይ የሚገለገሉበት ነበር? ከመካከለኛው ዘመን ወዲህ ያለው አመለካከት፤ ወደ ባቢሎን ከተደረገው ፍልሰት አንስቶ የዕብራይስጥ ቋንቋ ቀስ በቀስ ሕልውናው አከተመና የአረማይክ ቋንቋ በአይሁዳውያን መካከል የዕለት ከዕለት መነጋገሪያ ሆነ የሚል ነው። ይሁን እንጂ የዕብራይስጥ ቋንቋ በእርግጥ ሕይወቱ አክትሞ፤ የአይሁድ ምሁራን የሚገለገሉበት የሃይማኖት ቋንቋ ሆኖ ነበር? ከነዚህ ሦስት ቋንቋዎች አንዱ የበላይነት ነበረው የሚለውን አሳብ የሚደግፉ ሰዎች አልጠፉም። ፍልስጥኤም ውስጥ በአንደኛው ክፍለ ዘመን አይሁዳውያን ሦስቱንም ቋንቋዎች ይገለገሉባቸው ነበር የሚሉ መረጃዎችም ተገኝተዋል።

በቅርቡ በክርስቶምድር ቁፋሮ የተገኘው መረጃ ይህን ችግር በመፍታት ረገድ ብዙ ረድቷል። የሙታን አፅም ማሳረፊያዎች ወይም መቃብሮች አንዳንዴ ጽሑፍ ይገኝባቸዋል። መቃብር ውስጥ ወይም ሃውልት ላይ ተጽፈው የተገኙ ቋንቋዎች ጥንት የነበሩ ሰዎች ይናገሯቸው የነበሩ ቋንቋዎች መሆናቸው ተገምቷል። የምድር ቁፋሮ ተመራማሪ የሆነ አንድ ግለሰብ ፍልስጥኤም ውስጥ ያሉትን የመቃብር ሥፍራዎች

⁶⁷ አረማይክ ጥንት አራም አሁን ደግሞ ሲሪያ የተባለችው ግዛት ቋንቋ ነበር። ቋንቋው ሴማዊ ሲሆን፤ ከዕብራውያን ቋንቋ ጋርም ይዛመዳል። ከክርስቶስ ልደት በፊት 1000 ዓ.ዓ-500 ዓ.ም ድረስ በሶሪያ፤ በባቢሎን፤ በአሦርና በሜዶፖታሚያ የሚነገርም ቋንቋ ነበር። ፊደሎቹም ከዕብራውያን ፊደል ጋር ይመሳሰላሉ።

የብሉይ ኪዳን ግማሹ ክፍል የተጻፈው በአረማይክ ነበር። በአረማይክ የተጻፉ ሥነ-ጽሑፎች በምዕራብ ከግብፅ እስከ ሰሜን ካውካስስ ተራራዎች፤ በምስራቅ ህንድ፤ ቻይናና በደቡብ ዓረብ ውስጥ በሚገኘው ናባታ ግዛት ይገኙ ነበር። አረማይክ ከክርስቶስ ልደት በፊት 550-450 ዓ.ዓ. ድረስ የፋርስ የመንግሥት የሥራ ቋንቋ በመሆን አገልግሏል።

በመጠኑ መርምሮ፡ ከሞላ ጎደል በሦስቱም ቋንቋዎች በእኩልነት የተጻፉ መረጃዎችን አግኝተዋል።

እነዚህ ሦስት ቋንቋዎች በጊዜው ስለመኖራቸው የቀረበው ይህ ማስረጃ፡ ሙት ባሕር አካባቢ ባሉት ዋሻዎች ውስጥ በተደረገው ቁፋሮ ተጠናክሯል። በዚህ “የደብዳቤዎች ዋሻ” ይጋል ያዲን የተባሉ ሰውና ተባባሪዎቻቸው ከአሥራ አምስት ያላነሱ ደብዳቤዎች አግኝተዋል። ከአርባ የበለጡ ጥንታዊ ውሎች እና ደረሰኞችም ሰበሰበዋል። የእነዚህ ማስረጃዎች ዕድሜ፡ ከአንደኛው መቶ ክፍለ ዘመን የመጨረሻ ዓመታት ባር-ኮከባ የተባለ አይሁዳዊ አመፅ እስካስነሣበት ከ132-135 ዓ.ም. ይደርሳል። ዋሻው ይህ ሰውና ተከታዮቹ ይደበቁበት የነበረ ይመስላል። ደብዳቤዎቹም ወታደራዊና የዕለት ተዕለት ጉዳዮችን የሚገልጡ ሳይሆኑ አይቀርም። ሦስቱ ማለት ግሪክኛ፡ ዕብራይስጥኛ እና አረማይክ ቋንቋዎች በደብዳቤዎቹና በተለያዩ የታሪክ ሰነዶች ውስጥ ተገኝተዋል። እነዚህ ሰዎች ምሁራን አልነበሩም። ቋንቋዎቹን መረዳታቸውና በነሱም መገልገላቸው፡ በፍልስጥኤም ምድር የነበሩ ሰዎች ባጠቃላይ በቋንቋዎቹ መጠቀማቸውን ያመለክታል። ይህ ሁኔታ የዕብራይስጥ ቋንቋ ለአይሁድ ምሁራን ብቻ አለመሆኑን፡ ግሪክኛ ደግሞ የንግድና የባሕል ቋንቋ ብቻ አለመሆኑን ያስገነዝባል። ከአረማውኛ ጋር ሁለቱ ቋንቋዎች ሰው ሁሉ ይጠቀምባቸው የነበሩ ቋንቋዎች ሳይሆኑ አይቀሩም። ከዚህ በመነሣት ኢየሱስ በሦስቱም ቋንቋዎች በቀላሉ ይናገር ነበር ለማለት ይቻላል።

አድልኦ በሌለበት ሁኔታ ወንጌላትን ማጥናት፡ ኢየሱስ በምድር በነበረ ጊዜ ያለው የቋንቋ ሁኔታ ይህን የሚመስል መሆኑን ለማረጋገጥ ይረዳል። ሮበርት ገንዳሪ የተባሉት ተመራማሪ በክርስቶምድር ቁፋሮ ያገኙትን መረጃና የብሉይ ኪዳን ጥቅሶችን በማዛመድ ሦስቱ ቋንቋዎች ያኔ ያገለግሉ እንደነበር አረጋግጠዋል። በግሪክኛ በተጻፉት ወንጌላት ውስጥ የሴም ቋንቋ ከሆነው አረማይክ ወይም ከዕብራይስጥ አባባሎች መገኘታቸው፡ የሴማዊው ቋንቋ በአንደኛው መቶ ክፍለ ዘመን በነበረችው ፍልስጥኤም ውስጥ ሙሉ በሙሉ ጥቅም ላይ ውሏል ማለት አይደለም። በብዙ ቋንቋዎች በሚገለገሉ አካባቢዎች በአገላለጥና በቃላት አጠቃቀም ረገድ ቋንቋዎቹ እንደ በሌላው ውስጥ የመወራረስ ሁኔታ ታይቶባቸዋል። ለምሳሌ በግሪክኛ በተተረጎመው ብሉይ ኪዳን (“ሰጥቱዋጂንት”⁶⁸) ውስጥ፡ የሴማውያን አገላለጥ ዘይቤ በብዛት ይታይበታል። ይህ በጊዜው ተስፋፍቶ የነበረና በብዙ ቋንቋዎች የመጠቀም ልማድ፡ ፍልስጥኤም ውስጥ ይነገር በነበረው ግሪክኛ ላይ ከባድ ተጽእኖ አድርጓል። ግሪክኛ በሴም ቋንቋ ወደሚገለገሉ አካባቢዎች መግባቱ፡ ከዚያ ወዲህ በሥፍራው ይነገር የነበረው ግሪክኛ

68 የሰብዓው ሊቃውንት ትርጉም (ሰጥቱዋጂንት) በግሪክኛ ለተተረጎመው የዕብራውያን ብሉይ ኪዳን የተሰጠ ስም ነው። የዚህ ትርጉም እውነተኛ ታሪክ በትክክል አልታወቀም። በሙሴ የተጻፉት አምስት የአራት መጻሕፍት በመጀመሪያ የተተረጎሙት፡ ግብፅ ውስጥ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ285-246 ዓ.ዓ. በነበረው ጊዜ ውስጥ ነበር። እንዲያ የተደረገው ግሪክኛ ተናጋሪ ለሆኑ አይሁዳውያን ጥቅም ነበር። ቀሪው የብሉይ ኪዳን ክፍል ከ117 ዓ.ዓ. በፊት ተተረጎመ። የአዋልድ መጻሕፍት ደግሞ ከ117 ዓ.ዓ. እስከ ክርስቶስ ልደት በነበረው ጊዜ የተተረጎመ መሆኑ ይታወቃል።

የመጀመሪያው የብሉይ ኪዳን ትርጉም ሰጥቱዋጂንት በጣም የታወቀ ስለነበር፡ የአዲስ ኪዳን ጸሐፊዎች፡ በተለይም ሉቃስና ወደ ዕብራውያን መልእክት የጻፈው ግለሰብ ከዚያ ይጠቅሱ ነበር።

ሰጥቱዋጂንት በብዙ ቋንቋዎች ተተርጉሟል። ይህም ዓረብኛን፡ ኮፕቲክን፡ የአርመን ቋንቋን፡ ሳቲንኛን፡ ምናልባትም ግዕዝን ያጠቃልላል። ዛሬም በግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ብሉይ ኪዳን ውስጥ ዋነኛ የመገልገያ ቋንቋ ነው።

የሴምን ቋንቋ ዘይቤና አስተሳሰብ ዘዴዎችን የሚያንጸባርቅ መሆኑን ለመረዳት ምክንያት ይሆናል።

ወንጌላትና የሐዋርያት ሥራ መጽሐፍ፡ ክርስቶስ በምድር በተመላለሰበትና ባስተማረበት ጊዜ ግሪክኛ የጊዜው ቋንቋ መሆኑን ይበልጥ ያረጋግጣሉ። ከአሥራ ሁለቱ ደቀ መዛሙርት ሁለቱ፤ እንድርያስና ፊሊጶስ ስማቸው ግሪክኛ ነበር። የሐንስ 12፡20-23 ውስጥ ያለው ቃል ፊሊጶስ፤ እንድርያስና ኢየሱስ ግሪክኛ ይሰሙና ይናገሩ እንደነበር ያመለክታል። ከአሥራ ሁለቱ ሐዋርያት ዋና የነበረው ጴጥሮስ በዕብራይስጥ ስምምን፤ በአረማይክ ክፉ፤ እንዲሁም በግሪክ ጴጥሮስ በሚለው ስም ይጠራ ነበር። ጴጥሮስ፤ ሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ 10 ውስጥ እንደተመለከተው ለቆርነሊዮስ ቤተሰብ የተናገረውና በሰሙ የተሰየሙትን ሁለት መልእክቶች የጻፈው በግሪክኛ ሳይሆን አይቀርም። ያ ገሊላዊ ዓሳ አጥማጅ በግሪክኛ ስም መጠራቱ፤ ግሪክኛ መናገሩና መጻፉ፤ ዝቅተኛ ትምህርት ያላቸው ሰዎች እንኳ ያን ቋንቋ ሊገለገሉበት ይችሉ እንደነበር ያረጋግጣል። በግሪክኛ በተጻፈው የሐንስ ወንጌል ምዕራፍ 21 ውስጥ ኢየሱስ የተለያዩ ሁለት ግሪክኛ ቃላት ተናግሯል። እነዚያም ስለ “ፍቅር” እና “መንጋውን” ስለመጠበቅ የሚገልጡ ነበሩ። ጴጥሮስም “ማወቅ” የሚለውን ቃል ለመግለጥ በሁለት የተለያዩ ቃላት ተጠቅሟል። እነዚህ ጥንድ ቃላት አረማይክና ዕብራይስጥ ውስጥ ልዩነታቸው ጎልቶ አይታይም። በግሪክኛ የተደረገው የቃላት ምልልስ ግን ልዩነት እንዳላቸው ያመለክታል። ስለሆነም በኢየሱስና በጴጥሮስ መካከል ይደረግ የነበረው የንግግር ልውውጥ በግሪክኛ ነበር ለማለት ይቻላል። እንዲሁም ማቴዎስ ወንጌል 16፡18 የተጠቀሱት ‘ፔትራ’ እና ‘ጴጥሮስ’ የሚሉት ቃላት ዕብራይስጥና አረማይክ ቋንቋ ውስጥ ልዩነታቸው አይታይም። በግሪክኛ በተደረገው ንግግር ግን ልዩነት እንዳላቸው በተሻለ ሁኔታ ይታያል። ኢየሱስ ግሪካዊት በሆነችው የሲሮፊኒቃዊት ሴት (ማርቆስ 7፡26)፤ ከሮማዊው መቶ አለቃና ከጲላሞስ ጋር የተነጋገረው በግሪክኛ እንደነበር ይገመታል። እስጢፋኖስ (ሐዋ. 7) እና ያዕቆብ (ሐዋ. 15) በንግግራቸው ከሰጥቱዋጂንት መጥቀሳቸው፤ በግሪክኛ ለመገልገላቸው የሚጠቀስ ማረጋገጫ ነው።

አረማይክ በአንደኛው መቶ ክፍለ ዘመን በነበረው የፍልስጥኤም ምድር ሕዝቡ ይናገረው የነበረ ቋንቋ መሆኑ በመጽሐፍ ቅዱስም ሆነ ከዚያ ውጭ ባሉ ምንጮች ተረጋግጧል። ከክርስቶስ ልደት በፊት በሁሉም የፍልስጥኤም ክልሎች ይኖሩ የነበሩ አይሁዳውያን ቋንቋ አረማይክ መሆኑ ይታወቃል። ወንጌላት ውስጥ የሚታዩት ሴማዊ የአገላለጥ ዘይቤዎች፤ ለዚህ እንደ አጠቃላይ ማረጋገጫ ተቆጥረዋል፤ ይህንንም ወንጌላት ውስጥ በብዛት በሚገኙት የአረማይክ ቃላትና ስሞች ለማየት ይቻላል። ክርስቶስ በዚህ ምድር በነበረ ጊዜ፤ አረማይክ ሕዝቡ የሚጠቀሙበት ብቸኛ ቋንቋ ተደርጎ ይታሰብ ነበር። የአዲስ ኪዳን ጸሐፊዎችና (ዮሐ. 19፡20፤ ሐዋ. 21፡40፤ 22፡25፤ 26፡14)፤ የቤተ ክርስቲያን ሽማግሌዎች ‘ዕብራውያን’ የሚለውን ቃል በሚጠቀሱበት ጊዜ፤ በእርግጥም ‘አረማይክ’ የሚለውን ቃል ማለታቸው ነው ብለው አንዳንዶች ያስባሉ።

አረማይክ ከወንጌላት ጋር ተዛምዶ ያለው መሆኑ፤ በፍልስጥኤም የነበሩ ሰዎች ሁሉ ይገለገሉበት የነበረ ብቸኛ ቋንቋ አያሰኘውም። ከዚህ በፊት በግሪክኛ ጥቂት ቃላት ከአረማይክ ቃል በቃል ተወስደዋል ተብሎ ይታሰብ ነበር። እሁን ግን ቢያንስ እነዚህ ጥቂት ቃላት በእርግጥም የአረማይክ ቃላት መሆናቸው ታውቋል (ማቴ. 27፡46፤ ማር. 5፡41፤ 7፡34፤ 14፡36፤ 15፡34)። ከነዚህም ጥቂቶቹ ደግሞ የዕብራይስጥ

ቃላት ነበሩ። ስለዚህ የአዲስ ኪዳን ጸሐፊዎች፡ ወይም የቤተ ክርስቲያን ሽማግሌዎች ስለ ዕብራይስጥ ቋንቋ በሚጠቅሱበት ጊዜ የዕብራይስጥ ቋንቋን መጠቀማቸው ነበር። በተጨማሪም በዛ ጊዜ የነበሩ የአይሁድ ምሁራን በጽሑፋቸው ዕብራይስጥ ቋንቋን ይጠቀሙ እንደነበር ማረጋገጫ አለ። ይህ ቋንቋ ሙት ቋንቋም አልነበረም። በዚህ ፋንታ ቋንቋው ሕዝቡ የሚጠቀምበት፤ የተለመደ፤ አዳዲስ ቃላት የሚፈጠሩበትና የሕዝቡን የእለት ተእለት ኑሮ የሚገልጥ ቃላት ያለው ቋንቋ ይመስላል። በአይሁድ ምሁራን ሥነ-ጽሑፍ ውስጥ የዕብራይስጥ ቋንቋ በውይይት መልክ ያገለግል ስለነበር፤ የውይይቱ ዋና ጉዳይ የዕለት ተዕለት ክንውኖችን ጭምር ያካተተ እንጂ ምሁራዊ ጉዳዮችን ብቻ የያዘ አልነበረም። ቁምራን በተባለው ዋሻ ውስጥ በተደረገው ምርምርም በዕብራይስጥኛ የተጻፉ ብዙ ሰነዶች ተገኝተዋል። እነዚህ ሰነዶች የያዘቸው ጉዳዮች በምሁራን ብቻ የተጻፉ ሳይሆኑ፤ በሌሎችም ተራ ሰዎች የተጻፉ ነበሩ። ስለሆነም ሰነዶቹን ማንኛውም ተራ ሰው ሊረዳቸው ይችላል ነበር። አንዳንድ ሰዎች አረማይክ ቋንቋ ዕብራይስጥን እንደ ተራ የሕዝብ ቋንቋ ሙሉ በሙሉ በፍጥነት ተክቷል ብለን መጠብቅ የለብንም ብለው ይከራከራሉ። አረማይክ ከመነሻው በንግዱ እንቅስቃሴና በመንግሥት ሥልጣን ደረጃ የነበሩ የአይሁድ ማኅበረሰቦች ይናገሩት ነበር። ቀስ በቀስ የተራውና ያልተማረው ሕዝብ የመናገሪያና የጽሑፍ ቋንቋ ለመሆን በቃ። ዕብራይስጥኛ ግን የተራው ሕዝብ ቋንቋ ሆኖ ነው የኖረው። የመናገሪያ ቋንቋነቱ የመጨረሻ አደጋ የገጠመው፤ የአይሁድ አብዮታውያን ትግል ከ132-135 ዓ.ም. በተደረገው ጦርነት ድል ከተመታ በኋላ ነው።

ከዚያ ወዲህ ግሪክኛ፤ ዕብራይስጥ እና አረማይክ ቋንቋዎች ፍልስጥኤም ምድር ውስጥ ይኖሩ በነበሩ አይሁዳውያን ኢየሱስ እስከመጣ ድረስ የሚረዷቸውና የሚናገሯቸው ቋንቋዎች እንደነበሩ ይገመታል። ከሕዝቡ ስንቱ፤ የትኛውን ቋንቋ ይናገረው ነበር? የሚለውን መገመቱ ያዳግታል። ምናልባት ከነዚህ አንደኛው ቋንቋ ባንድ አካባቢ ከሌሎቹ ይበልጥ ተናጋሪ የነበረው ሊሆን ይችላል። በዚያም ሆነ በዚህ፤ ምድሪቱ የተለያዩ ቋንቋዎች የሚነገሩበት ነበረች። ኢየሱስ በሦስቱም ቋንቋዎች ይናገር ነበር ብሎ ለመናገርም ይቻላል። የዚህ እውነት ማረጋገጫዎችም ወንጌላት ውስጥ አሉ።

የክርስቶስ ምድራዊ ሕይወት ቅደም ተከተል

የክርስቶስ ምድራዊ ሕይወት ቅደም ተከተል በሚጠናበት ጊዜ ጥርጣሬ የሚያጠላባቸው ብዙ ጉዳዮች አሉ። ክርስቶስ የተወለደው በአንድ⁶⁹ ዓመተ ምሕረት መሆኑና የሞተው ደግሞ በሠላሳ ዓመተ ምሕረት መሆኑ ይገመታል። ይሁን እንጂ እነዚህ አጠቃላይ አሳቦች ናቸው። የክርስቶስን ልደት እንደመነሻ ነጥብ ለመጠቀም የሚፈልገው ጎርጎሪሳዊ የፈረንጆች የቀን አቆጣጠር ከታወቀበት ከ525 ዓ.ም. ጀምሮ ስሕተት ነበረበት። በእንግሊዝኛ “ኤ. ዲ.” የሚለው ምሕፃረ ቃል የተገኘው በላቲንኛ “ኦድዳሚኖ” ከሚለው ቃል ሲሆን፤ ትርጉሙም “ከክርስቶስ ልደት በኋላ” ማለት ነው። ነገር ግን በኋላ የተገኙት ማስረጃዎች እንደገለጡት ኢየሱስ የተወለደው ከአንድ ዓመተ ምሕረት በፊት ነበር።

ምንም እንኳን ቀናትን በተመለከተ ፍጹም እርግጠኛ መሆን የማይቻል ቢሆን፤ ኢየሱስ በምድር የኖረበትን ጊዜ በተመለከተ ግን ብዙ ለማለት ይቻላል። የበለጠ ዝርዝር መረጃ ለመስጠት ይቻል ዘንድ አንዳንድ የተመረጡ ሁነቶችና ገለጣዎች ለውይይት ይቀርባሉ።

የታላቁ ሄሮድስ ሞት

በማቴዎስ ወንጌል 2:1 እና በሉቃስ 1:5 መሠረት ኢየሱስ በተወለደ ጊዜ፤ ታላቁ ሄሮድስ የአይሁዳውያን ንጉሥ ነበር። በአንዳንድ ሌሎች ምንጮች አሁን እንደተገለጠው ደግሞ፤ ሄሮድስ የሞተው ከክርስቶስ ልደት አራት ዓመት ቀደም ብሎ ነበር። በአይሁድ አቆጣጠር የኒሳን ወር አንደኛው ቀን እንዳለፈ ማለት ነው። ኢየሱስ የተወለደው፤ ከዚያ ቀደም ሲል በነበሩት ሁለት ዓመታት ውስጥ መሆን አለበት። ምክንያቱም ሄሮድስ ኮከቡ የታየበትን ዘመን ከተረዳ በኋላ ነበር (ማቴ. 2:7) ሁለት ዓመትና ከዚያ በታች የሆኑ ወንድ ሕፃናት ሁሉ እንዲገደሉ ትእዛዝ የሰጠው (ማቴ. 2:16)። ስለዚህ ኢየሱስ የተወለደው፤ በ6 እና በ4 ዓመተ ዓለም መካከል መሆን አለበት።

በአውግስጦስ ቄሣር ዘመን የተከናወነው የሕዝብ ቆጠራ

ሉቃስ ወንጌል ምዕራፍ 2:1-2 ባለው ክፍል የተጻፈው ቃል ክርስቶስ የተወለደው በሮማዊው ገዥ በአውግስጦስ ቄሣር ግዛት ውስጥ መሆኑን ይገልጣል። ከዚህ ጋር ምንም እንኳን አንዳንዶች ሉቃስ የሕዝብ ቆጠራው የተከናወነው ከዚህ ሰው አገዛዝ በፊት ያለ ቢመስላቸው፤ የክርስቶስ ልደት ሶሪያ ውስጥ ከነበረው ቄሬኔዎስ ከተባለው ሮማዊ ገዢ አስተዳደር ጋርም ሳያገናኘው አይቀርም። አውግስጦስ ቄሣር ከክርስቶስ ልደት በፊት 30 ዓመት ቀደም ብሎ በመጀመር እስከ 14 ዓ.ም. በዘለቀው የአገዛዝ ዘመኑ የሕዝብ ቆጠራ ሥርዓት አውጥቶ ነበር። ያንን ነው ሉቃስ በምዕራፍ 2:1 ውስጥ የሚጠቅሰው። ኢየሱስ ክርስቶስ በሚወለድበት ጊዜ የሴፍና ማርያም ወደ ቤተሰባቸው እንዲሄዱ ያደረጋቸው የሕዝብ ቆጠራ፤ ከሥርዓቶቹ አንዱና ቄሬኔዎስ ገዥ በነበረ ጊዜ የተከናወነ ነበር፤ (የሐዋርያት ሥራ 5:37 የሚያመለክተው፤ ምናልባት በስድስት ዓመተ ምሕረት የተከናወነውንና ሁለተኛውን ቆጠራ ሳይሆን አይቀርም)።

⁶⁹ የተጠቀሱት ጊዜያት የተመለከቱት በአውሮፓውያን ዘመን አቆጣጠር ነው።

ቆጠራው በየአሥራ አራት ዓመቱ ይከናወን እንደነበር የተገኘው ማስረጃ ያረጋግጣል። አንድ ሰው ግብጽ ውስጥ ከተከናወነው ቆጠራ በመነሣት ወደኋላ ቢያሰላ፤ ከክርስቶስ ልደት ስምንት ዓመት ቀደም ብሎ የሕዝብ ቆጠራ ተከናውኖ እንደነበር ይረዳል። ፍልስጥኤምና ሶሪያ ውስጥ በጊዜው ተነሥቶ የነበረው ብጥብጥ የቆጠራውን ክንውን ለጥቂት ዓመታት ሳያዘገየው እንዳልቀረ ይገመታል።

ቁሬኔዎስ ቆጠራው በተከናወነበት በስድስት ዓመተ ምሕረት የሶሪያ ገዢ እንደነበር ይታወቃል። ነገር ግን ይህ ጊዜ ከኢየሱስ ልደት ጋር በሚገናዘብበት ጊዜ አሥር ዓመት ያህል ይዘገያል። ይሁን እንጂ፤ የጽሑፍ ግኝቶች እንዳረጋገጡት ቁሬኔዎስ ከክርስቶስ ልደት ስምንት ዓመት ያህል ቀደም ብሎ በነበረው ጊዜ፤ ሶሪያ ውስጥ በጋራ አገዛዝ ሳይሳተፍ አልቀረም። የዚህ ሰው የአገዛዝ ጊዜ አጋሩ የሆነውና ሴንቲዮስ ሳተርኒየስ የተባለው ሰው አገዛዝ ከክርስቶስ ልደት ስድስት ዓመት በፊት እስካከተመበት ጊዜ ድረስ ሳይራዘም አልቀረም።

የጢባርዮስ ቄሣር አሥራ አምስተኛ ዓመት

ሉቃስ 3፡1 ውስጥ እንደተጠቀሰው፤ የጢባርዮስ ቄሣር አገዛዝ አሥራ አምስተኛ ዓመት መጥምቁ ዮሐንስ አገልግሎቱን የጀመረበት ጊዜ ነበር። የመጥምቁ ዮሐንስ አገልግሎት የጀመረው ከኢየሱስ አገልግሎት ጥቂት ቀደም ብሎ በመሆኑ፤ የኢየሱስን የአገልግሎት ጊዜ ለመረዳት ይህን የጊዜ ቅደም ተከተል መገንዘቡ ይረዳል።

ይሁን እንጂ፤ የጢባርዮስ አገዛዝ ወቅት ሁለት ጅማሪዎች ስለነበሩት ይህን አሥራ አምስተኛ ዓመት ትክክለኛ ጊዜ መወሰኑ ብዙ ችግር አስከትሎ ነበር። ከአባቱ ሞት ቀደም ብሎ በአንድ ወቅት ከአባቱ ከአውግስጦስ ቄሣር ጋር በጋራ ገዢ ሆኖ ነበር። አውግስጦስ በ14 ዓ.ም. ከሞተ በኋላ ግን፤ የግዛቱ ሁሉ ጠቅላይ ገዢ ሆነ። ሉቃስ የሚጠቅሰው ቀደም ያለውን ጊዜ ከሆነ፤ የዮሐንስ ነቢያዊ አገልግሎት የተጀመረው በ26 ወይም በ27 ዓ.ም. ነው። የተናገረው ስለኋለኛው ጊዜ ከሆነ ግን አሥራ አምስተኛው ዓመት ምናልባት በ28 ወይም በ29 ዓ.ም. ነበር።

በጥንት ዘመን ከነበረው የቀናት ቀመር ጋር ሲነጻጸር ከነዚህ ሁለት ግምቶች የኋለኛው ትክክል ይመስላል። ወደፊት በዚህ ጥናት ከምናገናዝበው የመጽሐፍ ቅዱስ መረጃ ጋር ሲነጻጸር ግን፤ የመጀመሪያው አገላለጥ ትክክለኛነት ያደላል። በግልጽ ለመናገር፤ ኢየሱስ አገልግሎት የጀመረበትን ጊዜ በተመለከተ 26 ወይም 27 ዓ.ም. ከሉቃስ ገለጣ ጋር ይበልጥ ይስማማል።

“ሠላሳ ዓመት ያህል ዕድሜ”

ሉቃስ በ3፡23 ውስጥ እንደሚገልጠው፤ ኢየሱስ ምድራዊ አገልግሎቱን በሚጀምርበት ጊዜ ዕድሜው “ሠላሳ ዓመት ያህል” ነበር። ምንም እንኳን ይህ አገላለጥ ከሃያ ስምንት እስከ ሠላሳ ሁለት ድረስ ያለውን ማንኛውንም ዕድሜ የሚያመለክት ቢሆን፤ በጊዜው የነበሩ ልማዶችና ሌሎች የኢየሱስ ምድራዊ ሕይወት ዝርዝር ጉዳዮች እንደሚያመለክቱት፤ ምድራዊ አገልግሎቱን የጀመረው፤ ከ29-31 ዓመት ባለው ዕድሜ ነበር። የኢየሱስን ዕድሜ በማስገንዘቡ ረገድ ይህን የተሻለ ገለጣ አድርጎ መቀበሉ ሉቃስ የነገሮችን ዝርዝር ቅደም ተከተል ለማቅረብ ካደረገው ጥረት ጋር ይስማማል (ሉቃስ 1፡5፤ 2፡1-2፤ 3፡1-2)።

ኢየሱስ የተወለደው በስድስት ዓመተ ዓለም ገደማ ነው ከተባለ፤ ሠላሳ ዓመት የሞላው በ25 ዓመተ ምሕረት ይሆናል። በአምስት ዓመተ ዓለም ነበር ከተባለ ደግሞ፤ ሠላሳ ዓመት የሞላው በ26 ዓመተ ምሕረት ነው። ሁለተኛው የልደት ቀን ትክክል ይመስላል፤ ምክንያቱም ኢየሱስ ክርስቶስ በስቅለት የሞተበት ጊዜ ከ30 ዓ.ም. በፊት ነበር ሊባል አይቻልም። “ኢየሱስ የተሰቀለበት ቀንና ዓመቱ” የሚለውን መጣጥፍ ገጽ 295 ላይ ይመልከቱ።

ኢየሱስ ምድራዊ አገልግሎት የጀመረበትን ጊዜ ከ27 ዓ.ም. በኋላ በነበረው በማንኛውም ጊዜ ነው ማለቱ ያስቸግራል። ምክንያቱም ይህን ዕድሜ አስመልክቶ ሉቃስ ያቀረበውን ገለጣ ተቀባይነት ያሳጣዋል። ከዚህም ይልቅ የኢየሱስ ክርስቶስ አገልግሎት አንድ ወይም ሁለት ዓመት ብቻ ካልሆነ አገልግሎቱን በ30 ዓ.ም. ሊፈጽም አይችልም። በተጨማሪም አገልግሎቱ እንዲሁ ከሚታሰበው ይበልጥ አራት ወይም አምስት ዓመት ያህል ካልተራዘመ፤ እስከ 33 ዓ.ም. ሊቆይ አይችልም። (ለተጨማሪ መረጃ መጣጥፍ 4ን ይመልከቱ።)

ቤተ መቅደስ የማደሻ አርባ ስድስት ዓመታት

113 ዮሐንስ 2፡20 ላይ እንደተመለከተው፤ የኢየሱስ ተቃዋሚዎች ከአርባ ስድስት ዓመታት በፊት በሄሮድስ ስለተጀመረው የቤተ መቅደስ እድሳት ሥራ ጉዳይ ይጠቅሳሉ። የሚታደሰው ቤተ መቅደስ በዘሩባቤል የተገነባ ነበር። መንፈሳዊ ባልሆነው የታሪክ ዘገባ መሠረት ሄሮድስ እድሳቱን የጀመረው ከክርስቶስ ልደት 19 ወይም 20 ዓመታት ቀደም ብሎ ነበር። ስለ ቤተ መቅደሱ የእድሳት ሥራ ለኢየሱስ የተነገረው አገልግሎቱን በግልጥ ከጀመረ ወዲህ በሆነው የመጀመሪያ ፋሲካ ወቅት ነው። በመሆኑም “አርባ ስድስት ዓመት” ክርስቶስ አገልግሎት የጀመረበትን ዓመት የመገንዘቢያ ሌላ መንገድ ያቀርባል።

ይህ ሰፊ የቤተ መቅደስ ሥራ፤ ሄሮድስ ከክርስቶስ ልደት አራት ዓመት ቀደም ብሎ እስከሞተበት ጊዜ እንኳን አልተጠናቀቀም። አይሁዳውያን ዮሐንስ 2፡20 ውስጥ የተጠቀሰውን ቃል በተናገሩ ጊዜም ሥራው በመካሄድ ላይ ነበር። በ64 ዓ.ም. ነበር ሥራው የተጠናቀቀው።

ምንም እንኳን “ቤተ መቅደስ” እና “መሥራት” ወይም “ማነጽ” የሚሉትን ቃላት በተመለከተ አንዳንድ አለመግባባቶች ቢኖሩ፤ ግልጥና ለሁኔታው ግንዛቤ አጥጋቢ የሆነው ነገር፤ አይሁድ ያነጻጽሩ የነበረው፤ ኢየሱስ ክርስቶስ ቤተ መቅደሱን እሠራዋለሁ ባለው ሦስት ቀንና የእድሳቱ ሥራ የፈጀውን ረጅም ጊዜ መሆኑን መረዳቱ ነው (ዮሐ. 2፡19)።

ከ19 ወይም 20 ዓ.ዓ. ጀምሮ አርባ ስድስት ዓመት የሚቆጥር ሰው 26 ወይም 27 ዓ.ም. ላይ ደርሶ ይቆማል። ስለዚህ በኢየሱስ አገልግሎት ወቅት የመጀመሪያው ፋሲካ የተከበረው በ27 ዓ.ም. ጸደይ ውስጥ ነው።

የኢየሱስ አገልግሎት ጊዜ እርዝማኔ

ክርስቶስ አገልግሎት የጀመረበት ጊዜ ከታወቀ፤ የተሰቀለበት ትክክለኛ ዕለት ይህ ነበር ከመባሉ በፊት የአገልግሎቱ ጊዜ እርዝማኔ መታወቅ አለበት።

አንዳንድ ሰዎች፤ የመጀመሪያዎቹ ሦስት ወንጌላት የሚጠቅሱት፤ በኢየሱስ አገልግሎት ጊዜ አንድ የፋሲካ በዓል፤ ማለት በስቅላቱ ዋዜማ የተደረገውን ብቻ

መሆኑን (ማቴ. 26:17-20፤ ማር. 14:12-17፤ ሉቃስ 22:7-16) መነሻ በማድረግ አገልግሎቱ አንድ ዓመት ብቻ ነበር ብለው ተከራክረዋል። የዮሐንስ ወንጌል ግን ይህን ግንዛቤ ይቃረናል። ዮሐንስ ኢየሱስ ክርስቶስ አገልግሎት ከጀመረ በኋላ ያለፈባቸውን ፋሲካዎች በግልጽ ይጠቅሳቸዋል (ዮሐ. 2:13፤ 6:4፤ 11:55)።

ሌሎቹ ደግሞ የአገልግሎቱ ጊዜ ከሁለት ዓመት አለፍ ያለ ነበር የሚለውን ደግፈዋል። እነዚህ ሰዎች ዮሐንስ ወንጌል ውስጥ የተጠቀሱትን ሦስት የፋሲካ በዓላት የሁለቱ ዓመታት መነሻና መደምደሚያ እንደነበሩ ይገነዘባሉ። ይህ ንድፈ አሳብ ብዙ ጊዜ የዮሐንስ ወንጌል ምዕራፍ አምስትና ስድስትን በማዟዟር አሠራር ላይ በመመሥረት ነው ተክክለኛነቱን የሚያስገነዝበው። ይሁን እንጂ ይህን እንደገና አስተካክሎ የማስላት አሠራር የሚደግፍ የጽሑፍ ማስረጃ ስለሌለ፤ ሁለት ዓመት የሚለው ጽንሰ-አሳብ ደካማ ነው።

114 የክርስቶስ ምድራዊ አገልግሎት ከአራት ዓመት አልፍ ያላል የሚለውን ግንዛቤ ለማረጋገጥ የሚደረገው ሙከራ የሚመሠረተው በዮሐንስ ያልተጠቀሱትን ሁለት የፋሲካ በዓላት በመገመት ላይ ነው። ከነዚህ ተጨማሪ የፋሲካ በዓላት አንዱ ዮሐንስ 4:35 ውስጥ የተጠቀሰው (ይህ ዮሐ. 2:13 ውስጥ ከተጠቀሰው በዓል በኋላ ወቅቱ ክረምት መሆኑን ያመለክታል) እና ቀጥሎ በነበረው ክረምት የተከበረውን የድንኳን በዓል ያመለክት ይሆናል ተብሎ በተገመተው ማለት ዮሐንስ 5:1 ውስጥ በተጠቀሰው በዓል መካከል የተከናወነው ነበር። ይህን ያልተጠቀሰ የፋሲካ በዓል እንደ ማስረጃ መጠቀሙ መላምታዊ ይመስላል። ሌላውን ተጨማሪ የፋሲካ በዓል እንደሆነ መቁጠሩም ጥሩ መሠረት የለውም። አንዳንዶች በዓሉን ከዮሐንስ 2:13 በፊት፤ ሌሎቹ ደግሞ ዮሐንስ 6:4 ውስጥ ከተጠቀሰው ፋሲካ በኋላ ያደርጉታል። በሁለቱም በኩል ቢሆን፤ አምስተኛ የፋሲካ በዓል ነበር ብሎ ለመደምደም የሚያስችል አሳማኝ ማስረጃ የለም።

በሰፊው የታመነበት አሳብ የክርስቶስ ምድራዊ አገልግሎት ከሦስት ዓመት ላቅ ያለ መሆኑ ነው። ኢየሱስ በዮሐንስ ከተጠመቀበት (ማቴ. 3:1-17፤ ማር. 1:9-11፤ ሉቃስ 3:21-23ሀ) እስከ መጀመሪያው የፋሲካ በዓል (ዮሐ. 2:13) ድረስ የነበረው ጊዜ ብዙ ወራት ያለፉበት፤ እንዲሁም ኢየሱስ ገሊላና ይሁዳ ውስጥ የተዘዋወረበት ነበር። የመጀመሪያው አንድ ዓመት (በፋሲካ በዓላት መካከል የነበረው) አገልግሎቱም እንዲሁ ይሁዳና ገሊላ ውስጥ የነበረ ሲሆን፤ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ባልተጠቀሰ የፋሲካ በዓል ጊዜ አብቅቷል። ይህም የፋሲካ በዓል ኢየሱስ ዮሐንስ 4:35 ውስጥ የተጠቀሰውን ቃል ከተናገረ ጥቂት ወራት በኋላና ዮሐንስ 5:1 ውስጥ ከተጠቀሰው የድንኳን በዓል ስድስት ወር ቀደም ብሎ በነበረው ጊዜ የሆነ ነበር። የኢየሱስ አገልግሎት ሁለተኛ ዓመት በአብዛኛው ገሊላ ውስጥ ሲሆን፤ ዮሐ. 6:4 ውስጥ በተጠቀሰው የፋሲካ በዓል ወቅት አብቅቷል። የመጨረሻውን የአገልግሎት ዓመት ያሳለፈው በአብዛኛው በገሊላ ዙሪያ፤ ይሁዳና ፖርያ ውስጥ ሲሆን፤ አገልግሎቱ የተጠናቀቀውም ዮሐንስ 11:55 ውስጥ የተጠቀሰው የፋሲካ በዓል በተከበረ ጊዜ ነው።

እንግዲህ የኢየሱስ ክርስቶስ ምድራዊ አገልግሎት ጊዜ ከሦስት ዓመት ጥቂት አለፍ ያለ ነበር የሚለው አሳብ፤ በጠንካራ ማስረጃ የተረጋገጠና ግራ ከሚያጋባ ነገር የፀዳ ነው።

ስቅላቱ

በመጣጥፍ 4 ውስጥ እንደተገለጠው፡ “ክርስቶስ የተሰቀለበት ቀንና ዓመት” ማለት ኒሳን የተባለው ሰባተኛ ወር አሥራ አራተኛ ቀን የፋሲካ በዓል የዋለው በአይሁድ የጊዜ ቀመር ሁለት ጊዜ ማለት በ26 ዓ.ም. እና በ36 ዓ.ም. ነው። ይህም ክርስቶስ የተሰቀለው በ30 ወይም 33 ዓ.ም. ነው ከሚሉ ሁለት አማራጭ ጊዜያት ላይ ያደርሰናል። ቀደም ሲል በዚህ የመጣጥፍ ክፍል የተደረሰበት ማጠቃለያ ከታመነበት፡ ክርስቶስ የተሰቀለው በ30 ዓ.ም. ነበር የሚለውን አማራጭ እንድንቀበል ያደርገናል።

መደምደሚያ

የዚህ መጣጥፍ ማጠቃለያዎች ባለፉት ገለጣዎች የተነሡ ሌሎች ግምታዊ አማራጮችን ባካተተ ሁኔታ በሚከተለው ሰሌዳ በአጭሩ ይቀርባሉ።

የክርስቶስ ልደት	6 ዓ.ዓ. (በዓመቱ ማብቂያ) ወይም 5 ዓ.ዓ. (በዓመቱ መጀመሪያ)
የታላቁ ሄሮድስ ሞት	4 ዓ.ዓ. (ከኒሳን 1 በኋላ)
የጢባሪየስ ቄሣር አገዛዝ መጀመር	12 ዓ.ም.
የመጥምቁ ዮሐንስ አገልግሎት መጀመር	26 ዓ.ም. (በዓመቱ መጀመሪያ)
የክርስቶስ አገልግሎት መጀመር	26 ዓ.ም. (በዓመቱ አጋማሽ ወይም ፍጻሜ)
በክርስቶስ አገልግሎት ወቅት የመጀመሪያው ፋሲካ	27 ዓ.ም. (ኒሳን 14)
በክርስቶስ አገልግሎት ወቅት ሁለተኛ ፋሲካ	28 ዓ.ም. (ኒሳን 14)
በክርስቶስ አገልግሎት ወቅት ሦስተኛ ፋሲካ	29 ዓ.ም. (ኒሳን 14)
የክርስቶስ መሰቀል	30 ዓ.ም. (ኒሳን 14)

ምንም እንኳን ችግሮች የሉትም ባይባል፡ ይህ የዕለታት ሰሌዳ ካከማቻቸው ብርቱ ማረጋገጫዎች የተነሣ ከሌሎች ማስረጃዎች የተሻለ መፍትሔ ያለው ይመስላል። በመሆኑም የወንጌላት ተማሪ የሆነ ሰው ኢየሱስ በምድር የኖረበትን፡ ያገለገለበትንና የሞተበትን ጊዜ በትክክል እንዲረዳ ያስችለዋል።

ኢየሱስ የተሰቀለበት ቀንና ዓመት

ኢየሱስ የተሰቀለበትን ቀንና ወሩን፤ እንዲሁም ዓመቱን በእርግጠኛ መረዳቱ የክርስቶስን ምድራዊ ሕይወት ሰፊ ቅደም ተከተል ለመገንዘብ እጅግ ይጠቅማል። ወደሌሎች ከክርስቶስ ሕይወት ጋር ከሚዛመዱ የወንጌላት ቅደም ተከተላዊ ጉዳዮች ከመሻገራችን በፊት፤ ጥርት ላለ ግንዛቤ ይረዳ ዘንድ እነዚህ ሦስት ጉዳዮች በዚህ ጽሑፍ ይዳሰሳሉ። ሦስቱም የሚታዩት ከላይ በተቀመጡበት ቅደም ተከተል ሲሆን፤ በሚያመች አኳኋን ለየብቻቸው ይታያሉ።

የሳምንቱ ዕለት

ቤተ ክርስቲያን በተለምዶ ኢየሱስ የሞተበት ዕለት አርብ እንደሆነ ትቆጥራለች። ይህን ግንዛቤ የሚሸር ጠንካራ ምክንያት አልቀረበም። ኢየሱስ አርብ ዕለት ነው የተሰቀለው የሚለውን ለማስተባበል በተደጋጋሚ የሚነሳው ተቃውሞ የሚነሳው፤ ማቴዎስ 12:40 ውስጥ “ሦስት ቀንና ሦስት ሌሊት” የሚለውን ቃል በስሕተት በመገንዘብ፤ ኢየሱስ እያንዳንዳቸው ሃያ አራት ሰዓት ለሆኑ ሦስት ቀናት መቃብር ውስጥ ቆይቷል ከሚሉ ወገኖች ነው። ከዚህ ግንዛቤ በመነሳት፤ አንዳንዶች ከእሁድ ወደ ኋላ ይቆጥሩና የስቅለቱን ዕለት ወደ ሐሙስ ወይም ወደ ረቡዕ ይወስዱታል።

ይሁን እንጂ፤ ይህ ድምዳሜ ኢየሱስ የመዘጋጀት ወይም የሰንበት ዋዜማ በተባለው ቀን መሰቀሉን ከሚያስገነዝበው የአራቱ ወንጌላት የማያሻማ መግለጫ ጋር ይቃረናል (ማቴ. 27:62፤ ማር. 15:42፤ ሉቃስ 23:54፤ ዮሐ. 19:14፤ 31፤ 42)። ይህ የዝግጅት ዕለት ዛሬ እኛ አርብ ብለን የምንጠራው የሳምንት ዕለት ሲሆን፤ አይሁዳውያን ለሥርዓታቸው ማከናወኛ የለዩት ቀን ነው። “ሦስት ቀንና ሦስት ሌሊት” የሚለው ገለጣ በትክክል ከግንዛቤ ሲገባና ጊዜው ከሀያ አራት እስከ ሰባ ሁለት ሰዓት ሊደርስ እንደሚችል ሲታወቅ፤ ይህ የሚቃረን የሚመስል አሳብ ይወገዳል።

ኢየሱስ መቃብር ውስጥ የሚቆይበትን ጊዜ ሲተነብይ “በምድር ልብ ሦስት ቀንና ሦስት ሌሊት” በማለት ራሱን ከዮናስ ጋር አነጻጽሯል (ማቴ. 12:40)። በዚህ ንግግሩ አንድን ነገር ሊገልጥ ከሚችልባቸው ብዙ መንገዶች አንዱን ብቻ መረጠ። አንድን ዕለት ለመጥቀስ የቀኑን ክፍልፋይ ብቻ መጥቀሱ በአይሁዳውያን ዘንድ የተለመደ ነገር ነበር (ዘፍጥ. 42:17-18፤ 1ኛ ሳሙ. 30:12-13፤ 1ኛ ነገሥ. 20:29፤ 2ኛ ዜና. 10:5፤ 12፤ አስቴር 4:16፤ 5:1)። ስለዚህ “ሦስት ቀንና ሦስት ሌሊት” የሚለው ቃል በክርስቶስ ሞትና ትንሣኤ መካከል ሀያ አራት ሰዓታት ያላቸው ሦስት ቀናት አልፈዋል አያሰኝም። ነገር ግን ገለጣው “በሦስተኛው ቀን” ተነሣ የሚለው ቃል ሌላ አባባል ነው (ማቴ. 16:21፤ 17:23፤ 20:19፤ 27:64፤ ሉቃስ 9:22፤ 18:33፤ 24:7፤ 21፤ 46፤ ሐዋ. 10:40፤ 1ኛ ቆሮ. 15:4)፤ ወይም “ከሦስት ቀን በኋላ” (ማቴ. 26:61፤ 27:40፤ 63፤ ማር. 8:31፤ 9:31፤ 10:34፤ 14:58፤ 15:29፤ ዮሐ. 2:19-20)።

ከወንጌላት ገለጣ አኳያ ሲታይ እንግዲህ፤ ኢየሱስ አርብ ዕለት ከቀኑ በዘጠኝ ሰዓት ሞቱ፤ በዚያኑ ዕለት ዘግየት ብሎ (ፀሐይ ከመጥለቅ በፊት) ተቀበረ ብሎ ያለ ስጋት ለመናገር ይቻላል። መቃብር ውስጥ የቆየው የአርብን የተወሰነ ጊዜ (ፀሐይ እስክትጠልቅ)፤ ቀጥሎ የነበረውን ሙሉ ዕለት (ከአርብ ፀሐይ መጥለቅ እስከ ቅዳሜ

ፀሐይ መጥለቅ) እና የሦስተኛውን ቀን የተወሰነ ጊዜ (ከቅዳሜ ፀሐይ መጥለቅ እስከ እሁድ ማለዳ) ነበር። ከፀሐይ መጥለቅ እስከ ፀሐይ መጥለቅ ያለውን ጊዜ አንድ ቀን ብሎ የመቁጠሩ አሠራር ኢየሩሳሌም ውስጥ ሰዱቃውያን የሚከተሉት ነበር። ከፀሐይ መውጣት እስከ ፀሐይ መውጣት ያለውን ጊዜ እንደ አንድ ዕለት የመቁጠሩ አሠራርም ነበር። ነገር ግን ከፀሐይ መጥለቂያ እስከ ፀሐይ መጥለቂያ የሚለው አሠራር ይበልጥ ተቀባይነት ያገኘ ነው።

የወሩ ዕለት

ክርስቶስ በአይሁዳውያን የቀን አቆጣጠር በየትኛው ዕለት እንደተሰቀለ በትክክል ማወቁ ተገቢ ነው። በአይሁዳውያን ሰዓተኛ ወር (ኋላን) በአሥራ አራተኛው ወይስ በአሥራ አምስተኛው ቀን ነው ክርስቶስ የተሰቀለው? የዮሐንስ ወንጌል ዕለቱ የወሩ የአሥራ አራተኛው ቀን ስለመሆኑ መነሻ የሚሆን አሳብ ሲኖረው፤ ሌሎች ወንጌላት ግን አሥራ አምስተኛው ቀን ነበር የሚሉ ይመስላሉ። ዮሐንስ በጌታ መሰቀል ዋዜማ የተከናወነው የእንጀራ መቀረስ ሥርዓት የፋሲካ እራት አልነበረም ሲል፤ የሌሎች ወንጌላት ፀሐፊዎች ግን ነበር ይላሉ።

ዮሐንስ 13:1 ላይ የተጻፈው ቃል በክርስቶስ መሰቀል ዋዜማ የተከናወነው እራት “ከፋሲካ በዓል በፊት” እንደነበር ያስረዳል። በኢየሱስ ላይ የተፈረደበት “ፋሲካ በተዘጋጀ ቀን” መሆኑንም ይኸው የዮሐንስ ወንጌል ይገልጣል (ዮሐ. 19:14)። የኢየሱስ ከሳሾች በጊዜው ገና የፋሲካ ምግብ እንዳልበሉ ዮሐንስ 18:28 ውስጥ ተገልጿል። ዮሐንስ 13:29 ውስጥ የተጻፈው ቃልም የይሁዳን ተልዕኮ በተመለከተ ሌሎች ሐዋርያት የነበራቸው ግንዛቤ፤ የፋሲካው ሥርዓት በሚቀጥለው ዕለት በመሆኑ ላይ የተመሠረተ እንደነበር ያስገነዝባል። የፋሲካ ምግብ መበላት የነበረበት በወሩ አሥራ አራተኛ ቀን ፍጻሜ ምሽትና፤ በአሥራ አምስተኛው ቀን መጀመሪያ ስለነበር (ዘፊዋ. 23:5)፤ ዮሐንስ ኢየሱስ የሞተበትን ዕለት የወሩ (ኋላን) አሥራ አራተኛው ቀን እንደሆነ አድርጎ ነው የተረዳው።

በጥያቄው ሌላ አቅጣጫ ሲታይ ማቴዎስ፤ ማርቆስና ሉቃስ በጌታ ሞት ዋዜማ የተከናወነውን የጌታ እራት ሥርዓት በወሩ አሥራ አራተኛ ቀን ማብቂያና በአሥራ አምስተኛው መጀመሪያ (ማቴ. 26:17-20፤ ማር. 14:12-17፤ ሉቃስ 22:7-16) ላይ መሆኑን በግልጽ ያስረዳሉ። ሁኔታዎቹ የሚያመለክቱት፤ በእስራኤላውያን ዘንድ የሚታወቀውንና በወሩ አሥራ አራተኛ ቀን የሚከናወነውን የጠባቂ መስዋዕት፤ እንዲሁም በዚያው ዕለት ምሽት የሚቀርበውን ምግብ ነው።

ለዚህ እርስ በርስ የሚጋጭ የሚመስል ነገር መፍትሔ ለመሻት የተለያዩ መከራዎች ተደርገዋል። አንዳንዶቹ የዮሐንስ ወንጌል የዘገበው ስሕተት እንደሆነና ሌሎች ወንጌላት ግን ትክክል እንደሆኑ ሲናገሩ፤ የቀሩት ደግሞ የዚህን ተቃራኒ አሳብ አቅርበዋል። ሌላው አሳብ ደግሞ የዮሐንስ ወንጌልም ሆነ ሌሎች ትክክል ናቸው፤ የሚያስፈልገው ነገር ትርጉሙን በማስማማት ወንጌላቱን ማዛመድ ይቻላል የሚል ነው።

ለዚህ ጉዳይ መፍትሔ የመስጫው የላቀ አሠራር፤ ክርስቶስ የሞተበትን ዕለት በተመለከተ ሁለቱም መንገዶች ትክክል መሆናቸውን መቀበል ነው። ይህ ይቻላል። ምክንያቱም፤ ኢየሱስ በምድር ላይ ሳለ የነበሩ አይሁዳውያን ቀናትን የመለያ ሁለት መንገዶች የነበሯቸው ይመስላል። እያንዳንዱን አዲስ ዕለት ከፀሐይ መጥለቂያ

በመጀመር ከሚታወቀው አሠራር በተጨማሪ፤ የአንዳንዶች መመሪያ ዕለትን የሚለየው ከፀሐይ መውጫ እስከ ጸሐይ መውጫ ባለው ጊዜ ነው። ከላይ የተጠቀሰው እያንዳንዱ የአቆጣጠር ባሕል ከብሉይ ኪዳን ድጋፍ አለው። የመጀመሪያው የዘፍጥረት 1፡5 እና ዘጸአት 12፡18፤ ሁለተኛው ዘፍጥረት 8፡22 እና 1ኛ ሳሙኤል 19፡11 በመሳሰሉት ይደገፋሉ።

ኢየሱስ ክርስቶስና ደቀ መዛሙርቱ የተገለገሉበትና፤ በማቴዎስ፤ በማርቆስና በሉቃስ የተገለጠው የቀን አቆጣጠር ሥርዓት፤ ከፀሐይ መውጫ እስከ ፀሐይ መውጫ ያለው ነው። ዮሐንስ ሁነቶችን የሚገልጣቸው ከፀሐይ መጥለቂያ እስከ ፀሐይ መጥለቂያ ባለው የቀን አቆጣጠር ዘዴ ነው። ይህ የሆነበት ምክንያት አሠራሩ በጊዜው ይበልጥ ይታወቅ ስለነበር ነው (በዚህ መጣጥፍ “የሳምንቱ ዕለት” በሚለው ርዕስ ሥር የቀረበውን አሳብ ይመልከቱ)። ይህ የሚያመለክተው፤ በፈሪሳውያን (አንድ ቀን ከፀሐይ መውጫ እስከ ፀሐይ መውጫ ያለው ነው) በሚሉትና፤ በሰዱቃውያን (ከፀሐይ መጥለቂያ እስከ ፀሐይ መጥለቂያ) በሚሉት መካከል የልዩነት ነጥብ መኖሩን ነው።

ስለዚህ ከዮሐንስ ወንጌል በስተቀር፤ ሌሎቹ ኢየሱስ የፋሲካን እንጀራ የበላው በመሞቻው ዋዜማ መሆኑን ነው የሚገልጡት። አንድ ቀን ከፀሐይ መውጫ እስከ ፀሐይ መውጫ ያለው ጊዜ ነው የሚሉት ወገኖች ደግሞ የፋሲካ ጠቦቶች የታረዱት ከቀትር በኋላ ጥቂት ሰዓታት ቀደም ብሎ መሆኑን ይናገራሉ። በነሱ አባባል እርዱ የተከናወነው በወሩ (ኒሳን) በአሥራ አራተኛው ቀን፤ የፋሲካው እንጀራ በተበላበት ጊዜ ነው። የወሩ አሥራ አምስተኛ ቀን እስከሚቀጥለው ዕለት፤ ማለት አርብ ከማለዳው አሥራ ሁለት ሰዓት ገደማ ድረስ አልጀመረም።

ይሁን እንጂ ዮሐንስ ሁነቶችን የሚመለከታቸው ቤተ መቅደሱን ያዝዙ ከነበሩት ሰዱቃውያን አንጻር ነው። ኢየሱስ ክርስቶስ የተሰቀለው፤ ጠቦቶች ለፋሲካ በዓል በሚታረዱበት ሰዓት፤ ማለት በኒሳን በአሥራ አራተኛው ቀን ከሰዓት በኋላ ነበር። ይህ ዕለት ሐሙስ ፀሐይ ስትጠልቅ ጀምሮ አርብ ፀሐይ ስትጠልቅ ያበቃል። የፋሲካ ጠቦቶች የሚሰወዙበት ትክክለኛ ጊዜ ይህ ነው። ነገር ግን የቤተ መቅደሱ ባለሥልጣናት ሌላ የቀን አቆጣጠር ከሚከተሉ ሰዎች ጋር በመስማማት ጠቦቶችን ሐሙስ ዕለት እንዲያርዱ ሳይፈቅዱላቸው አልቀሩም። ይህ ባይሆን ኑሮ የሚሰወዱቸውን እንስሳት ይዘው ለፋሲካው ዝግጅት በዓል በየዓመቱ የሚመጡትን ሰዎች በሚገባ ለማስተናገድ አይቻልም ነበር። የኢየሱስ ወንጃዮች የፋሲካ ምግብ ሳይበሉ የዘገየበትን ምክንያት ይህ ልዩነት ያስረዳል (ዮሐ. 18፡28)። እነሱ በዓሉን አርብ ማታ ማለት ፀሐይ መግቢያ በሚጀምረው ኒሳን 15 ቀን ሊያደርጉ በመዘጋጀት ላይ ነበሩ።

ከላይ የቀረበው መፍትሔ ትክክል ከሆነ እንግዲህ፤ ኢየሱስ የሞተው (በጭፍን እንዲሁ ትክክል ነው ለማለት አይቻልም፤ ነገር ግን ከሌሎቹ አሳቦች ሁሉ የላቀ ማረጋገጫ የያዘ ይመስላል) አንድን ዕለት ከፀሐይ መውጫ እስከ ፀሐይ መውጫ ለሚቆጥሩት ኒሳን 15 ቀን ፤ ከፀሐይ መጥለቂያ እስከ ፀሐይ መጥለቂያ ባለው ጊዜ ለሚያሰሉት ደግሞ ኒሳን 14 ነው።

ዓመቱ

ኢየሱስ የሞተበትን ዕለት በመወሰን ረገድ የኮከብ ቆጠራው መስክ በተሻለ ይረዳል። የአይሁዳውያን የቀን አቆጣጠር በጨረቃ መውጣትና መጥለቅ ላይ የተመሠረተ ነበር። በመሆኑም የኢየሱስን ሞት አጠቃላይ ጊዜ ከአዲስ ጨረቃ መታየት

ጋር በማያያዝ፤ ኒሳን 14 (ከፀሐይ መጥለቅ እስከ ፀሐይ መጥለቅ ባለው ስሌት መሠረት) ከሐሙስ ፀሐይ መጥለቅ እስከ አርብ ፀሐይ መጥለቅ ድረስ ያለው ጊዜ የዋለበትን ዓመት ለመረዳት ይቻላል።

ኢየሱስ በ26 ዓ.ም. እና በ36 ዓ.ም. መካከል ባለው ጊዜ የተሰቀለ መሆኑ ይታወቃል። ይህ የሚባልበት ምክንያት ጊዜው ጲላሞስ የአካባቢው ገዢ የነበረበት በመሆኑ ነው (ዮሐ. 19:15-16)። ውስብስብ የሆኑና በከዋክብት እንቅስቃሴ ላይ የተመሠረቱ ስሌቶች እንደሚያስረዱት፤ በዚያ ዘመን ኒሳን 14 አርብ ዕለት የዋለው ሁለት ጊዜ፤ ማለት በ30 ዓ.ም. እና በ33 ዓ.ም. ነበር።

በ30 እና በ33 ዓ.ም. ነው ብሎ መወሰኑ ቀላል ነገር አይደለም። ምክንያቱም ጉዳዩ በብዙ መልኩ ከክርስቶስ ሕይወት ጋር የተያያዘ ቅደም ተከተላዊ ገጽታ አለው። መጨረሻ ድምዳሜ ላይ ከመድረሱ በፊት አንዳንድ ነገሮች፤ ለምሳሌ የኢየሱስን ልደት አስመልክቶ “ጢባርዮስ ቁሣርም በነገሠ በአሥራ አምስተኛው ዓመት” (ሉቃስ 3:1-2) የሚለው፤ “ሠላሳ ዓመት ያህል” “ሉቃስ 3:23” የሚለው፤ ዮሐንስ ደግሞ “ይህ ቤተ መቅደስ ከአርባ ስድስት ዓመት ጀምሮ ይሠራ ነበር” (ዮሐንስ 2:20) የሚለውና ኢየሱስ ከሞተበት ዓመት ጋር የተያያዙ ሌሎች ተዛማጅ ጉዳዮች በጥንቃቄ መመርመር አለባቸው። ቀጥሎ የሚቀርበው መጣጥፍ ይህን ጉዳይ በይበልጥ ያብራራዋል።

የኢየሱስ ለምርመራ መቅረብ

ደቀ መዛሙርቱ ከሌላው ጊዜ ይልቅ ስለመጨረሻዎቹ የኢየሱስ ምድራዊ ሕይወት ብዙ መረጃዎችን ይሰጡ ነበር። በአጠቃላይ ሲታይ፡ ወንጌላት ስለመጨረሻው ሳምንት ጠለቅ ያለ ገለጣ ይሰጣሉ። በተለይ ስለ ኢየሱስ መያዝና ለፍርድ መቅረብ የገለጡት ጉዳይ አይሁዳውያንና የክርስቲያን ምሁራንን ለረጅም ጊዜ እንዲመሰጡ አድርጓቸው ነበር።

ደቀ መዛሙርቱ እውነተኛ መረጃዎች ስጥተውናል ብለን ካሰብን፤ እስከ ኢየሱስ መሰቀል ድረስ ያሉት ሁኔታዎች በሚከተሉት መንገዶች ተከናውነዋል ለማለት እንችላለን።

1. በመጨረሻው ሳምንት ሀሙስ ምሽት ደርብ ላይ ከነበረው አዳራሽ እስከ ጌቱሰማኒ የአትክልት ስፍራ ድረስ ከተደረገው ጉዞ በኋላ አሳልፎ የሰጠው ይሁዳ ኢየሱስን አትክልቱ ውስጥ በጨለማ ተገናኘው። ይሁዳ ብቻውን አልነበረም። በአጠቃላይ የሸንገው ተወካዮች፤ የቤተ መቅደስ ጠባቂዎች፤ እንዲሁም ሁለት መቶ የሚሆኑ ሮማውያን ወታደሮች አብረውት እንደነበሩ ተገልጧል። የሚፈልጉት እሱን መሆኑን ቀድሞውን ኢየሱስ ያወቀ ቢሆንም፤ ይሁዳ በመሳም ለጠላቶቹ አሳልፎ ሰጠው። በዚህ አኳኋን ኢየሱስን ወሰዱት፤ አሠሩት።

ጴጥሮስ የኢየሱስን የመያዝ መከራ ለማገድ የሊቀካህናቱን አለቃ ጭፍራ ቀኝ ጀሮ በሰይፍ ቆረጠው። ኢየሱስ ግን ጴጥሮስን ስለ ድርጊቱ ገስፀውና የጭፍራውን ማለት የማልኩስን ጀሮ በነበረበት መሰለለት። ያ ያልተገባና ጀብደኛ የጴጥሮስ ድርጊት በኢየሱስ ከተገሰፀ በኋላ ጴጥሮስና ሌሎቹ ደቀ መዛሙርት ኢየሱስን ጥለውት ሸሹ። ጴጥሮስ ሁኔታውን ከርቀት ለመከታተል ተመልሶ ነበር።

2. ኢየሱስ ወደ ቀድሞው ሊቀካህን ወደሃና ተወሰደ። በመጀመሪያው የአይሁዳውያን ምርመራ ክፍል በሃና በአጭሩ ተጠየቀ። ከዛም የሃና አማች ወደሆነው የጊዜው ሊቀካህን ወደ ቀያፋ ተላከ።

3. በቀያፋ ቤት ጉባኤው ለምሽት ውይይት ተሰብስቦ ነበር። ይህ ኢየሱስ የሚቀርብበት ሁለተኛው የአይሁዳውያን የምርመራ ክፍል ነበር። የዓይን ምስክሮች በኢየሱስ ላይ እንዲመሠክሩ ቢቀርቡም ከነሱ ሁለቱ እንኳን ቃላቸው አልተሰማም። ኢየሱስም ክሱን በዝምታ ተቃወመ። በመጨረሻም ከቀያፋ ጉትጎታ በኋላ ኢየሱስ መሢሕ፤ የእግዚአብሔር ልጅ፤ እንዲሁም የሰው ልጅ መሆኑን ገለጠ። ቀያፋም ይህን የኢየሱስ ገለጣ ስድብና ሞት የሚገባው አድርጎ ፈረደ። ጉባኤውም በፍርዱ ተሰማማ፤ አፀናው፤ የአካል ስቃይም ያደርስበት ጀመር።

4. ሦስተኛው የአይሁዶች ምርመራ የተካሄደው በማግስቱ ጠዋት ነበር። ምንም እንኳን ባለፈው ምሽት ጉባኤ የተገኙት መጠነኛ ቢሆኑ የአሁኑ ስብሰባ ምልአተ ጉባኤ ነበር። ይሄኛውም ጉባኤ ያለፈውን ክስና ፍርድ አጸደቀ።

5. አሁን የኢየሱስ ምርመራ ወደ አዲስ ምዕራፍ መሸጋገሩ ነው። ምክንያቱም አይሁዳውያን ሰውን በሞት የመቅጣት ውሳኔ የማሳለፍ አጠቃላይ ሥልጣን አልነበራቸውም። ስለዚህ ኢየሱስ ለመጀመሪያው የሮማውያን ምርመራ ወደ ሮማዊው ገዢ ወደ ጲላጦስ ተወሰደ። ጉባኤው በኢየሱስ ላይ ያቀረባቸው ክሶች ሦስት ነበሩ። እነርሱም “ሕዝባችንን ያውካል፤ “ለቄሣር የሚከፈለውን ቀረጥ ይቃወማል፤ ራሱን የተቀባሁ ንጉሥ ነኝ ይላል” (ሉቃስ 23:2) የሚሉ ናቸው።

6. ኢየሱስ ብዙ ሥራዎችን ያከናወነው ገሊላ ውስጥ መሆኑን በመጥቀስ ሁለተኛው ምርመራ ወደ ሄሮድስ አንቲጳስ ተመራ። ሄሮድስ ያኔ ኢየሱስም ውስጥ ነበር። ጳውሎስ ኢየሱስን ወደ ሄሮድስ የላከው ምናልባት ችግሮችን ከራሱ ለማራቅ ወይም በሄሮድስ ዘንድ መወደድን ለማግኘት ሳይሆን አይቀርም። ሄሮድስ በኢየሱስ ላይ ለማሸፍና እሱን ለመጠየቅ ዕድል ቢያገኝም አልፈረደበትም። መልሶ ወደ ጳውሎስ ላከ።

7. ጉዳዩ ወደ ጳውሎስ ተመለሰና የሮማውያን ምርመራ ሦስተኛ ክፍል ተጀመረ። ጳውሎስ በኢየሱስ ላይ የቀረቡትን ክሶች ማየትና የኢየሱስን ንፁህነት በራሱ ውሳኔ ማረጋገጥ ጀመረ። ሄሮድስም ኢየሱስን ለሞት የሚያበቃ ጥፋት ያላገኘበት መሆኑን ተረዳ። ነገር ግን ጳውሎስ ስለ ኢየሱስ ንጹሕነት በነበረው እምነትና በአይሁዳውያን ኢየሱስን ለሞት አሳልፎ የመስጠት ፍላጎት ሁከት አሳቡ ሁለት ላይ ተከፈለ።

ከዚህ በኋላ ጳውሎስ ይህን ውስብስብ ችግር ለመፍታት መፍትሔ መፈለግ ጀመረ። በነበረው ልማድ መሠረት የፋሲካ በዓልን ምክንያት በማድረግ አንድ አይሁዳዊ እስረኛ ይለቀቅ ነበር። ይህንኑ ዓመታዊ ምሕረት ለመጠየቅም ሕዝቡ ይሰበሰባል። በዚሁ መሠረት ሕዝቡ ከኢየሱስና አዋኪ ከነበረው ወንበዴ ከባራባስ የትኛውን ሊፈታላቸው እንደሚሹ ሊያስመርጣቸው ወሰነ። የአይሁድ መሪዎች በኢየሱስ ላይ ያላቸው ጥላቻ ምክንያት ቅናት መሆኑን ጳውሎስ አውቋል። ለዚህም ሕዝቡ ያለጥርጥር ከባራባስ ይልቅ ኢየሱስ እንዲለቀቅለት ስለሚፈልግ ያን በመፈጸም ጳውሎስ ከጉዳዩ የሚገላገል መስሎት ነበር። ጳውሎስ ግን ሕዝቡን ለአድማ የቀሰቀሱት ሊቀ ካሕናትና ሽማግሌዎች የማነሣሣት ጉልበት ያላቸው መሆኑን ወይም ባራባስ በሕዝቡ የሚወደድ መሆኑን አልተረዳም ነበር። ሕዝቡ በቀረበለት የምርጫ ዕድል መሠረት የኢየሱስን መሰቀልና የባራባስን መለቀቅ መረጠ። ጳውሎስ ሕዝቡን ለማግባባት መከራ ቢያደርግም ሁካታው እንዲጨምር አደረገ እንጂ የፈየደው ነገር አልነበረም። ኢየሱስን ሊፈታው ቢሞክርም፣ ያን ካደረገ ጳውሎስ የቄሳር ወዳጅ ሊሆን እንደማይችል በመግለጥ ሕዝቡ ወነጀሉት። ይህ ክስ የጳውሎስን የፖለቲካ አቋም የሚያወድመው ሊሆን ይችላል ነበር። ይህን በመፍራትና ከእምነት ይልቅ ሥራን በማስቀደም ጥያቄያቸውን ለመቀበል ወሰነ። በንጹሑ ሰው ሞት ምክንያት ከሚመጣ ተጠያቂነት ለመዳን ተስፋ በማድረግም በሕዝቡ ፊት እጆቹን ታጥቦ ከኢየሱስ ደም ንጹሕ መሆኑን ገለጠ። በዚሁ መሠረት ባራባስ ተለቀቀ። ኢየሱስ ግን ተገርፎ እንደ አይሁዳውያን ፍላጎት በሮማውያን የሞት ቅጣት መሠረት እንዲሰቀል ለሮማውያን ወታደሮች ተሰጠ።

የሄሮድስ ቤተሰብ

በታሪክ “ታላቁ ሄሮድስ” ተብሎ የሚታወቀውና ዘሩ መላውን ፍልስጥኤም ከ100 ዓመታት በላይ ገዝተዋል። በተለያዩ ምክንያቶች የዚህን ቤተሰብ የእርስ በእርስ ዝምድና ለማወቅ በጣም አዳጋች ነው። ለምሳሌ፡ 1. አብዛኛውን ጊዜ ተመሳሳይ ስምና ማዕረግ ይጠቀማሉ፤ 2. አንዳንድ ጊዜ ስማቸውንና ማዕረጋቸውን ይለውጣሉ ወይም የሚጨምሩበት ነገር አለ፤ 3. ቤተሰቡ እርስ በእርሱ ይጋባል።

አዲስ ኪዳን ውስጥ 11 የቤተሰቡ አባላት ተጠቅሰዋል። የእነዚህን ስዎች የእርስ በእርስ ዝምድናና መጽሐፉ ውስጥ የተጠቀሱበትን ቦታ ለመግለጥ እንሞክራለን። ትውልዱን ይበልጥ ግልጽ ለማድረግ እያንዳንዱ ሰው ቁጥር ተሰጥቶታል። ለምሳሌ፡ 100 ቤት ቁጥር የተሰጣቸው ከመጀመሪያው ትውልድ ሲሆኑ፤ 200 ቤት ቁጥር የተሰጣቸው ደግሞ ከሁለተኛው ትውልድ የሆኑ ናቸው። (በዚህ ጽሑፍ መጨረሻ ላይ የሚገኘውን ስዕላዊ መግለጫ ይመልከቱ።)

ታላቁ ሄሮድስ (#101) በአማርኛው አዲስ ኪዳን “ሄሮድስ ወይም ንጉሥ ሄሮድስ” በመባልም የሚታወቅ ሲሆን፤ ከ37 ዓ.ዓ. እስከ 4 ዓ.ዓ. ድረስ ገዝቷል። በሮማውያን መሪዎች ዘንድ “የአይሁዶች ንጉሥ” የሚል መጠሪያ ተሰጥቶታል። የታላቁ ሄሮድስ የትውልድ ሥፍራ ከይሁዳ በስተደቡብ በኩል የሚገኘውና ኤዶምያስ የሚባለው ቦታ ነው። ይህ ቦታ መጀመሪያ የኤሳው ትውልድ በሆኑት ኤዶማውያን ተይዞ ነበር። ኤሳው የያዕቆብ ወንድም ነው። ኤዶምያስ በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የተጠቀሰው በማርቆስ 3፡8 ውስጥ ብቻ ነው።

ታላቁ ሄሮድስ ቢያንስ 10 ሚስቶችና ብዙ ልጆች ነበሩት። የታወቀውም በሕንፃ ሥራዎቹ ነው፡- ቤተ መቅደሱን አድሷል፤ የኢየሩሳሌምን ከፊል ግንብ ገንብቷል፤ እንዲሁም በቂሣርያና በሰማርያ ከተማዎች ላይ የተለያዩ የግንባታ ሥራዎች አከናውኗል።

ታላቁ ሄሮድስ በጭካኔ ሥራውም ይታወቃል። ቤተልሔም ውስጥ ሕፃናትን ማስገደሉ አይረሳም። ቢያንስ ሦስት ልጆቹን አስገድሷል። በሞት ጣር ተይዞ ሳለ ከብዙ መንደሮች የአይሁድ መሪዎች ተይዘው እንዲታሠሩ አድርጓል። በሚሞትበት ጊዜ የሚያለቅሱ ሰዎች ለመኖራቸው እርግጠኛ ለመሆንም እርሱ በሚሞትበት ጊዜ የታሠሩት መሪዎች እንዲገደሉ ትእዛዝ ሰጥቶ ነበር። ሆኖም ከሞተ በኋላ ከሚስቶቹ መካከል አንደኛዋ ይህ ትእዛዝ እንዳይፈጸምና መሪዎቹ እንዲለቀቁ አድርጋለች። በመሆኑም ሄሮድስ በሞተ ጊዜ ሐዘን ሳይሆን ታላቅ ደስታ ነበር። (ታላቁ ሄሮድስ ማቴዎስ 2፡1-22 እና ሉቃስ 1፡5 ውስጥ ተጠቅሷል።)

ታላቁ ሄሮድስ ከሞተ በኋላ አገሪቱ ለሦስት ልጆቹ ተከፋፈለች።

1. አንደኛው ልጁ አርኬላዎስ (#203) በይሁዳ ከ4 ዓ.ዓ. እስከ 6 ዓ.ም. ነግሦአል። በሕዝቡ ዘንድ የተጠላ በመሆኑ፤ የይሁዳና የሰማርያ መሪዎች ተቃውሟቸውን ለአውግስጦስ ቄሣር አስምተው አርኬላዎስ ከሥልጣን እንዲወርድና በግዞት እንዲቀመጥ ተደርጓል። (አርኬላዎስ ማቴዎስ 2፡22 ውስጥ ተጠቅሷል።)

2. ሄሮድስ አንቲኳስ (#202) በአማርኛው አዲስ ኪዳን “ሄሮድስ”፤ “ንጉሥ ሄሮድስ” ወይም “የአራተኛው ክፍል ገዥ ሄሮድስ” በመባልም የሚታወቅ

ሲሆን፡ የገሊላና የፖርያ ገዥ ነበር። ሄሮድስ አንቲጳስ በግንባታ ሥራው የታወቀ ነበር። ይህ ሥራው ገሊላ ባሕር አጠገብ ያለችውን የጥብርያዶስ ከተማ ግንባታን ያጠቃልላል። የመጀመሪያ ሚስቱ የንጉሥ ናባታ ልጅ ነበረች። እሷን ፈትቶ ሄሮድያዳ የተባለችውን የወንድሙን ልጅ በሚያገባበት ጊዜ ናባታ ጦሩን አሰባስቦ የሄሮድስ አንቲጳስን ጦር ደመሰሰ። በ39 ዓ.ም. ከሥልጣን ተወግዶ ፈረንሳይ በሚገኘው ጎል በግዞት ተቀመጠ።

ወንጌላት ውስጥ በሁለት ነገሮች የታወቀ ነው፡- 1. የመጥምቁ ዮሐንስን አንገት በመቁረጡ፤ 2. በኢየሱስ ፍርድ ላይ በመካፈሉ።

(ሄሮድስ አንቲጳስ በማቴ. 14፡1-6፤ ማር. 6፡14-22፤ ሉቃስ 3፡1፤ 19-20፤ 8፡3፤ 9፡7-9፤ 13፡31፤ 23፡7-15፤ ሐዋ. 4፡27፤ 13፡1 ውስጥ ተጠቅሷል።)

3. ፊልጶስ (#205) በአማርኛው አዲስ ኪዳን “ፊልጶስ” ወይም “የአራተኛው ክፍል ገዥ ፊልጶስ” በመባል ይታወቃል። ከ4 ዓ.ዓ. እስከ 34 ዓ.ም. ድረስ ሰሜን ምሥራቅ ፍልስጥኤም ውስጥ በሚገኙ ብዙ ግዛቶች ላይ ገዥ ነበር። ስለሚያምትባለውን የሄሮድያዳ የመጀመሪያ ባል ልጅ የሆነችውን የወንድሙን የልጅ ልጅ ነበር ያገባው። (ፊልጶስ ሉቃስ 3፡1 ውስጥ ተጠቅሷል።)

ሌላው የታላቁ ሄሮድስ ልጅ ሄሮድስ ፊልጶስ (#204) ነው። በአማርኛው አዲስ ኪዳን “ፊልጶስ” በመባል ሲታወቅ፡ ሄሮድያዳ የምትባለው የወንድሙ ልጅ የመጀመሪያ ባል ነበር። ሕይወቱን ሙሉ የኖረው ሰላማዊ ዜጋ በመሆን ነበር (ሄሮድስ ፊልጶስ ማቴ. 14፡3፤ ማር. 6፡17፤ ሉቃስ 3፡19 ውስጥ ተጠቅሷል።)

ሄሮድስ አግሪጳ 1ኛ (#301) በአዲስ ኪዳን “ሄሮድስ” በመባል የሚታወቅ ሲሆን፡ የታላቁ ሄሮድስ የልጅ ልጅ ነው። በ7 ዓ.ዓ. አባቱ አርስቶቡሎስ (#201) በታላቁ ሄሮድስ ከተገደለ በኋላ ወደ ሮም ተሰደደ። ለብዙ ዓመታት ሮም ውስጥ ወጣ ገባ በማለት ኖሯል። በ36 ዓ.ም. ንጉሥ ጢባርዮስ አሳስረው። ከአንድ ዓመት በኋላ ካሊጉላ በሚባለው አዲስ ንጉሥ ከእሥር ነጻ በመውጣት የሰሜን ምሥራቅ ፍልስጥኤም ገዢ እንዲሆን ተልዷል። በ39 ዓ.ም. ገሊላና ፖርያ ግዛቱ ውስጥ ተጨምረውለታል። በ41 ዓ.ም. ደግሞ ይሁዳና ሰማርያን እንዲቆጣጠር ተሰጥተውታል። ከልጆቹ ውስጥ አንዱ ወንድ ልጅና ሁለቱ ሴት ልጆቹ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ተጠቅሰዋል። በ44 ዓ.ም. በ53 ዓመት ዕድሜው መሞቱ ሐዋርያት ሥራ 12፡1-24 ውስጥ ተጠቅሷል።

ሄሮድያዳ (#303) የአርስቶቡሎስ ሴት ልጅ፡ የሄሮድስ አግሪጳ 1ኛ (#301) እህት ናት። በመጀመሪያ ሄሮድስ ፊልጶስ (#204) የሚባለውን አንቷን ያገባች ሲሆን፡ በኋላም እሱን በመተው ሌላውን ሄሮድስ አንቲጳስ (#205) የሚባለውን አንቷን አግብታለች። በሄሮድስ አንቲጳስ ፊት በመደነስ ለመጥምቁ ዮሐንስ ሞት ምክንያት የሆነችው፡ ምናልባት ስለሚያምትባለው ልጇ ሳትሆን አትቀርም (ማቴ. 14፡3፤ 6፤ ማር. 6፡19)።

ሄሮድስ አግሪጳ 2ኛ (#401) በአማርኛው አዲስ ኪዳን “ንጉሥ አግሪጳ” በመባል የሚታወቅ ሲሆን፡ የተወለደው በ27 ዓ.ም. ነበር። አባቱ በሞተ ጊዜ፡ የአባቱን ቦታ ለመተካት ያልደረሰ ወጣት ነበር። ሆኖም ከጊዜ በኋላ በንጉሥ ቀላውዴዎስ በሰሜንና በሰሜን ምሥራቅ ፍልስጥኤም ግዛት ተሰጠው። በ56 (በ54) ዓ.ም. ንጉሥ ኔሮ ግዛቱ ውስጥ ተጨማሪ መሬት ሰጠው።

ሄሮድስ አግሪጳ 2ኛ ከ66-70 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ውስጥ አይሁዳውያን በሮም

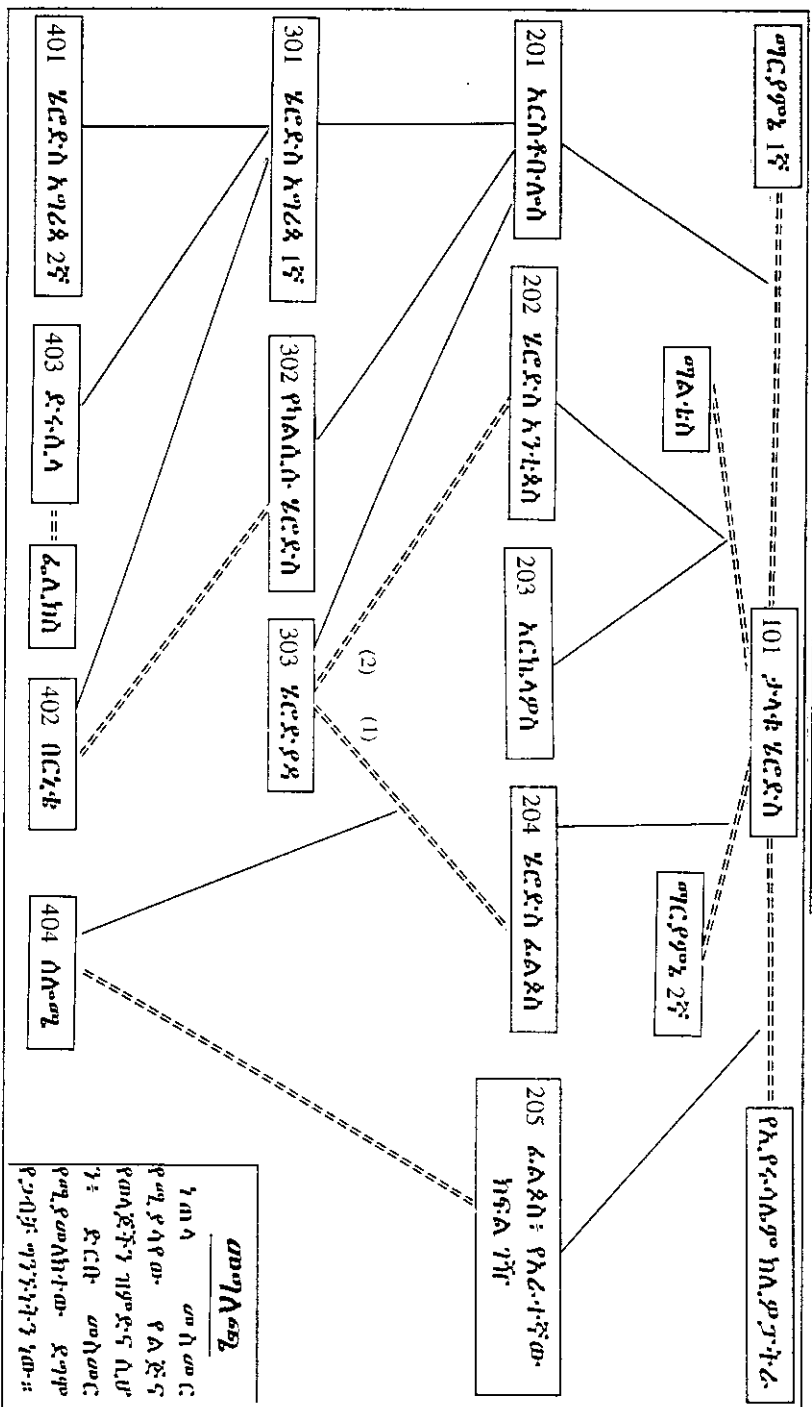
ላይ ያነሡትን አመጽ ለመግታት ሞክሯል። ለዚህ ሥራውም ከኢየሩሳሌም መውደቅ በኋላ የሮም መንግሥት ተጨማሪ መሬት ሰጥቶታል። ሄሮድስ አግሪክ 2ኛ የሞተው በ100 ዓ.ም. ነው (ሐዋ. 25፡13-26፡32)።

በርኒቄ (#402)፤ የሄሮድስ አግሪክ 1ኛ (#301) ልጅ፤ በ28 ዓ.ም. ተወለደች። የካሊሲሱ ሄሮድስ (302) የተባለውን አጎቷን አገባች። በ48 ዓ.ም. ከሞተ በኋላ ሄሮድስ አግሪክ 2ኛ የተባለው ወንድሟ ቅምጥ ሆነች። ከዚያም ሌላ ሰው አገባችና ይህን ሰው በመፍታት ወደ ወንድሟ ተመለሰች። በኋላም የንጉሥ ጥጦስና ቬስፓሲያን ቅምጥ ሆነች። ከወንድሟ ጋር ሳለች ከሐዋርያው ጳውሎስ ጋር ቃለ ምልልስ አድርገዋል። ይህም በሐዋርያት ሥራ ከምዕራፍ 25-26 ተመዝግቧል።

ድሩሲላ (#403) የሄሮድስ አግሪክ 1ኛ (#301) ሌላ ሴት ልጁ ነበረች። የተወለደችው በ38 ዓ.ም. ሲሆን፤ የሶርያን ንጉሥ አግብታለች። በኋላም ንጉሡን በመተው ፈሊክስ የተባለውን የሮም ባለሥልጣን አገባች። ከእርሱ ጋር በመሆን በ57 (59) ዓ.ም. ከሐዋርያው ጳውሎስ ጋር ተገናኝተዋል። ይህም በሐዋርያት ሥራ 24፡24 ተጠቅሷል።

ሰሎሜ (#404) የሄሮዲያዳ ልጅ ናት። ሄሮዲያዳ ሰሎሜን የወለደችው የመጀመሪያ ባሏ ከሆነው ከሄሮድስ ፊልጶስ (#204) ሲሆን፤ እሱም የታላቁ ሄሮድስ ልጅ ነው። በወንጌላት ባይጠቀስም በሄሮድስ ፊት በመደነስ ለመጥምቁ ዮሐንስ ሞት ምክንያት የሆነችው እሷ እንደነበረች ይገመታል። በኋላም የአራተኛው ክፍል ገዥ ፊልጶስ (#205) የተባለውን የእናቷን አጎት አግብታለች (ማቴ. 14፡1-12፤ ማር. 6፡14-29)።

PLC&D INC. 9738

የጥቅሶች ማውጫ በቅደም ተከተል

				ማቴዎስ			
ምዕራፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ	ምዕራፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ
1	1-17	3	24	11	2-19	57	77
1	18-25	9	30	11	20-30	58	78
2	1-12	14	32	12	1-8	50	64
2	13-18	15	33	12	9-14	51	65
2	19-23	16	34	12	15-21	52	66
3	1-6	21	36	12	22-37	61	81
3	7-10	22	37	12	38-45	62	82
3	11-12	23	38	12	46-50	63	83
3	13-17	24	39	13	1-3ሀ	64ሀ	84
4	1-11	25	40	13	3ሉ-23	64ለ	84
4	12	34	47	13	24-30	64መ	87
4	13-16	40	52	13	31-32	64ሠ	88
4	17	37	50	13	33-35	64ረ	88
4	18-22	41	52	13	36-43	64ሰ	88
4	23-25	44	55	13	44	64ሸ	89
5	1-2	54ሀ	67	13	45-46	64ቀ	89
5	3-12	54ለ	68	13	47-50	64በ	89
5	13-16	54ሐ	69	13	51-53	64ተ	89
5	17-20	54መ	69	13	54-58	69	97
5	21-48	54ሠ	69	14	1-2	71ሀ	101
6	1-18	54ረ	71	14	3-12	71ለ	102
6	19-7:6	54ሰ	72	14	13-14	72ለ	104
7	7-27	54ሸ	73	14	15-21	72ሐ	105
7	28-8:1	54ቀ	75	14	22-23	73	108
8	2-4	45	56	14	24-33	74	108
8	5-13	55	75	14	34-36	75	110
8	14-17	43	54	15	1-20	77	113?
8	18	65	90	15	21-28	78	115
8	19-22	93	134	15	29-31	79ሀ	116
8	23-27	65	90	15	32-38	79ለ	117
8	28-34	66	91	15	39-16:4	80	118
9	1-8	46	57	16	5-12	81ሀ	118
9	9	47ሀ	59	16	13-20	82	120
9	10-13	47ለ	59	16	21-26	83	122
9	14-17	48	60	16	27-28	84	123
9	18-26	67	93	17	1-8	85	123
9	27-34	68	96	17	9-13	86	125
9	35-38	70ሀ	97	17	14-21	87	126
10	1-42	70ለ	97	17	22-23	88	128
11	1	70ሐ	101	17	24-27	89	129

ፆዕራፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ	ፆዕራፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ
18	1-5	90	129	26	69-75	156	241
18	6-14	91	130	27	1	157	243
18	15-35	92	133	27	2	159	244
19	1-12	122	172	27	3-10	158	244
19	13-15	123	173	27	11-14	159	244
19	16-30	124ሀ	174	27	15-26	161	248
20	1-16	124ለ	177	27	27-30	162	252
20	17-19	125ሀ	178	27	31-34	163	253
20	20-28	125ለ	179	27	35-44	164	255
20	29-34	126	180	27	45-50	165	259
21	1-11	128ለ	184	27	51-56	166	260
21	12-13	129ለ	189	27	57-58	167ሀ	261
21	14-17	128ለ	184	27	59-60	167ለ	263
21	18-19ሀ	129ሀ	188	27	61-66	168	263
21	19ለ-22	131	191	28	1	169	265
21	23-27	132ሀ	193	28	2-4	170	265
21	28-22:14	132ለ	194	28	5-8	171	265
22	15-22	133	197	28	9-10	174	269
22	23-33	134	199	28	11-15	175	269
22	34-40	135	200	28	16-20	181	274
22	41-46	136	201	ማርቆስ			
23	1-36	137ሀ	202	1	1	20	36
23	37-39	137ለ	205	1	2-6	21	36
24	1-3	139ሀ	206	1	7-8	23	38
24	4-14	139ለ	207	1	9-11	24	39
24	15-28	139ሐ	209	1	12-13	25	40
24	29-31	139መ	211	1	14ሀ	34	47
24	32-41	139ሠ	212	1	14ለ-15	37	50
24	42-25:30	139ረ	213	1	16-20	41	52
25	31-46	139ሰ	215	1	21-28	42	53
26	1-5	140	216	1	29-34	43	54
26	6-13	141	217	1	35-39	44	55
26	14-16	142	218	1	40-45	45	56
26	17-19	143	218	2	1-12	46	57
26	20	144	219	2	13-14	47ሀ	59
26	21-25	146	221	2	15-17	47ለ	59
26	26-29	148	225	2	18-22	48	60
26	30	152	232	2	23-28	50	64
26	31-35	147	223	3	1-6	51	65
26	36-46	152	232	3	7-12	52	66
26	47-56	153	235	3	13-19	53	67
26	57	155	239	3	20-30	61	81
26	58	156	241				
26	59-68	155	239				

ፖዕራፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ	ፖዕራፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ
3	31-35	63	83	11	12-14	129ሀ	188
4	1-2	64ሀ	84	11	15-18	129ለ	189
4	3-25	64ለ	84	11	19-26	131	191
4	26-29	64ሐ	87	11	27-33	132ሀ	193
4	30-32	64ሠ	88	12	1-12	132ለ	194
4	33-34	64ረ	88	12	13-17	133	197
4	35-41	65	90	12	18-27	134	199
5	1-20	66	91	12	28-34	135	200
5	21-43	67	93	12	35-37	136	201
6	1-6ሀ	69	97	12	38-40	137ሀ	202
6	6ለ	70ሀ	98	12	41-44	138	205
6	7-11	70ለ	98	13	1-4	139ሀ	206
6	12-13	70ሐ	101	13	5-13	139ለ	207
6	14-16	71ሀ	101	13	14-23	139ሐ	209
6	17-29	71ለ	102	13	24-27	139መ	211
6	30	72ሀ	104	13	28-32	139ሠ	212
6	31-34	72ለ	104	13	33-37	139ረ	213
6	35-44	72ሐ	105	14	1-2	140	216
6	45-46	73	108	14	3-9	141	217
6	47-52	74	108	14	10-11	142	218
6	53-56	75	110	14	12-16	143	218
7	1-23	77	113	14	17	144	219
7	24-30	78	115	14	18-21	146	221
7	31-37	79ሀ	116	14	22-25	148	225
8	1-9ሀ	79ለ	117	14	26	152	232
8	9ለ-12	80	118	14	27-31	147	223
8	13-21	81ሀ	118	14	32-42	152	232
8	22-26	81ለ	119	14	43-52	153	235
8	27-30	82	120	14	53	155	239
8	31-37	83	122	14	54	156	241
8	38-9:1	84	123	14	55-65	155	239
9	2-8	85	123	14	66-72	156	241
9	9-13	86	125	15	1ሀ	157	243
9	14-29	87	126	15	1ለ-5	159	244
9	30-32	88	128	15	6-15	161	248
9	33-37	90	129	15	16-19	162	252
9	38-50	91	130	15	20-23	163	253
10	1-12	122	172	15	24-32	164	255
10	13-16	123	173	15	33-37	165	259
10	17-31	124ሀ	174	15	38-41	166	260
10	32-34	125ሀ	178	15	42-45	167ሀ	261
10	35-45	125ለ	179	15	46	167ለ	263
10	46-52	126	180	15	47	168	263
11	1-11	128ለ	184	16	1	169	265

ፖዕረ-ፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ	ፖዕረ-ፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ
16	2-8	171	265	5	33-39	48	60
16	9-11	173	268	6	1-5	50	64
16	12-13	176	270	6	6-11	51	65
16	14	178	271	6	12-16	53	67
16	15-18	181	274	6	17-19	54ሀ	67
16	19-20	184	276	6	20-26	54ለ	68
ሱቃስ				6	27-30	54ሠ	69
1	1-4	1	23	6	31	54ሸ	73
1	5-25	4	26	6	32-36	54ሡ	69
1	26-38	5	27	6	37-42	54ሰ	72
1	39-45	6	27	6	43-49	54ሸ	73
1	46-56	7	28	7	1-10	55	75
1	57-66	8ሀ	28	7	11-17	56	76
1	67-79	8ለ	29	7	18-35	57	77
1	80	8ሐ	29	7	36-50	59	79
2	1-7	9	30	8	1-3	60	80
2	8-20	11	31	8	4	64ሀ	84
2	21	12	31	8	5-18	64ለ	84
2	22-38	13	31	8	19-21	63	83
2	39	16	34	8	22-25	65	90
2	40	17	34	8	26-39	66	91
2	41-50	18	34	8	40-56	67	93
2	51-52	19	35	9	1-5	70ለ	98
3	1-2	20	36	9	6	70ሐ	101
3	3-6	21	36	9	7-9	71ሀ	101
3	7-14	22	37	9	10ሀ	72ሀ	104
3	15-18	23	38	9	10ለ-11	72ለ	104
3	19-20	34	47	9	12-17	72ሐ	105
3	21-23ሀ	24	39	9	18-21	82	120
3	23ለ-38	3	24	9	22-25	83	122
4	1-13	25	40	9	26-27	84	123
4	14ሀ	34	47	9	28-36ሀ	85	123
4	14ለ-15	37	50	9	36ለ	86	125
4	16-31ሀ	39	51	9	37-43ሀ	87	126
4	31ለ-37	42	53	9	43ለ-45	88	128
4	38-41	43	54	9	46-48	90	129
4	42-44	44	55	9	49-50	91	130
5	1-11	41	52	9	51-56	95	135
5	12-16	45	56	9	57-62	93	134
5	17-26	46	57	10	1-16	102ሀ	146
5	27-28	47ሀ	59	10	17-24	102ለ	147
5	29-32	47ለ	59	10	25-37	103	147
				10	38-42	104	148
				11	1-13	105	149

ፖዕራፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ	ፖዕራፍ	ቁጥር	ክፍል	ገጽ
11	14-36	106	150	22	7-13	143	218
11	37-54	107	151	22	14-16	144	219
12	1-12	108ሀ	152	22	17-20	148	225
12	13-34	108ለ	153	22	21-23	146	221
12	35-48	108ሐ	154	22	24-30	144	219
12	49-53	108መ	155	22	31-38	147	223
12	54-59	108ሠ	155	22	39-46	152	232
13	1-9	109	156	22	47-53	153	235
13	10-21	110	156	22	54ሀ	155	239
13	22-30	113ሀ	159	22	54ለ-62	156	241
13	31-35	113ለ	160	22	63-65	155	239
14	1-24	114	160	22	66-71	157	243
14	25-35	115	162	23	1-5	159	244
15	1-32	116	162	23	6-12	160	247
16	1-13	117ሀ	164	23	13-25	161	248
16	14-31	117ለ	165	23	26-33ሀ	163	253
17	1-10	117ሐ	166	23	33ለ-43	164	255
17	11-21	120ሀ	170	23	44	165	259
17	22-37	120ለ	170	23	45	166	260
18	1-14	121	171	23	46	165	259
18	15-17	123	173	23	47-49	166	260
18	18-30	124ሀ	174	23	50-52	167ሀ	261
18	31-34	125ሀ	178	23	53-54	167ለ	263
18	35-43	126	180	23	55-56	168	263
19	1-10	127ሀ	181	24	1-8	171	265
19	11-28	127ለ	181	24	9-12	172	267
19	29-44	128ለ	184	24	13-32	176	270
19	45-48	129ለ	189	24	33-35	177	271
20	1-8	132ሀ	193	24	36-43	178	271
20	9-19	132ለ	194	24	44-49	183	275
20	20-26	133	197	24	50-53	184	276
20	27-40	134	199	የሐንሰ			
20	41-44	136	201				
20	45-47	137ሀ	202	1	1-18	2	23
21	1-4	138	205	1	19-28	26	41
21	5-7	139ሀ	206	1	29-34	27	42
21	8-19	139ለ	207	1	35-52	28	43
21	20-24	139ሐ	209	2	1-11	29	44
21	25-27	139መ	211	2	12	30	44
21	28-33	139ሠ	212	2	13-22	31	44
21	34-36	139ረ	213	2	23-25	32ሀ	45
21	37-38	131	191	3	1-21	32ለ	45
22	1-2	140	216	3	22-36	33	46
22	3-6	142	218				

ፖረቱ	ጭረ	በፋል	ገጽ
4	1-4	34	47
4	5-26	35ሀ	47
4	27-38	35ለ	49
4	39-42	35ሐ	49
4	43-45	36	49
4	46-54	38	50
5	1-9	49ሀ	62
5	10-18	49ለ	62
5	19-47	49ሐ	63
6	1-3	72ለ	104
6	4-13	72ሐ	105
6	14-15	73	108
6	16-21	74	108
6	22-59	76ሀ	110
6	60-71	76ለ	112
7	1	77	113
7	2-9	94	134
7	10	95	135
7	11-31	96ሀ	136
7	32-52	96ለ	137
7	53-8:11	97	138
8	12-20	98	139
8	21-30	99ሀ	139
8	31-59	99ለ	140
9	1-7	100ሀ	141
9	8-12	100ለ	142
9	13-34	100ሐ	142
9	35-38	100መ	144
9	39-41	100ሠ	144
10	1-18	101ሀ	144
10	19-21	101ለ	145
10	22-39	111	157
10	40-42	112	159
11	1-16	118ሀ	166
11	17-44	118ለ	167
11	45-54	119	169
11	55-12:1	128ሀ	183
12	2-8	141	217
12	9-11	128ሀ	183
12	12-19	128ለ	184
12	20-36ሀ	130ሀ	190
12	36ለ-50	130ለ	191
13	1-20	145	220
13	21-30	146	221

ፖረቱ	ጭረ	በፋል	ገጽ
13	31-38	147	223
14	1-31	149	226
15	1-17	150ሀ	228
15	18-16:4	150ለ	228
16	5-15	150ሐ	229
16	16-22	150መ	230
16	23-33	150ሠ	230
17	1-26	151	231
18	1	152	232
18	2-12	153	235
18	13-14	154	238
18	15-18	156	241
18	19-23	154	238
18	24	155	239
18	25-27	156	241
18	28-38	159	244
18	39-19:16ሀ	161	248
19	16ለ-17	163	253
19	18-27	164	255
19	28-30	165	259
19	31-38	167ሀ	261
19	39-42	167ለ	263
20	1	171	265
20	2-10	172	267
20	11-18	173	268
20	19-25	178	271
20	26-31	179	272
21	1-25	180	273

የሐዋርያት ሥራ

1	3-8	183	275
1	9-12	184	276
1	18-19	158	244

1ኛ ቆሮንቶስ

11	23-26	148	225
15	5ሀ	177	271
15	5ለ	179	272
15	6	181	274
15	7	182	275